

SYLLABUS TOMI I

DE CANTU ET MUSICA SACRA A PRIMA ECCLESIE ÆTATE, USQUE AD PRÆSENS TEMPUS.

LIBER I.

DE CANTU ET MUSICA PRIMA ECCLESIE ÆTATE.

CAPUT I.

De perenni Musica, ac cantus a prima humani generis origine in Sacris usu, eiusque ortu, & progressu a prima Ecclesia ætate.

Finis primarius Cantus, & Musicæ laus DEI. 1. Quo a prima origine relata. 2. In veteri Testamento a *Iudeis*. 3. Etiam instrumentalis a tempore *DAVIDIS*. 4. Musica in Sacris gentilium. 5. De Therapeutarum, & primorum Christianorum hymnodia testimonia extranea. 6. De psalmis, hymnis & canticis præcepta apostolica. 7. Exempla ex Scriptura. 8. Testimonia a prima Ecclesiæ ætate. 9. Cantorum munus a primordiis Ecclesiæ. 10. Munus populi in cantu ecclesiastico. 11. Cantus alternus, seu antiphonus in Oriente. 12. Et Occidente. 13.

14. Aut populi succentus, seu responsorius cantus. 15. Responsio populi *Amen*. 16. Doxologia *Gloria Patri*. 17. Cantus *Alleluia*. 18. Psalmorum cantus frequens. 19. Psalmodiæ divina virtus. 20. Ac varia psalmodiarum genera. 21. Hymni a Christianis elucubrati, non indiscriminatim recepti, præsertim hæreticorum. 22. Inde a primis Ecclesiæ temporibus a *Græcis*. 23. Et *Latinis*. 24. Nihil obstantibus adversariis. 25. Fidelibus studiose divinas laudes concinentibus, & devote audientibus. 26. Pastoribus promovere studentibus.

CAPUT II.

Quenam prima Ecclesiæ ætate in Sacrificio Missæ cantari consueverint.

1. Semper aliqua in Missa fuerunt cantata. 2. Mox in Introitu. 3. Frequens *Kyrie eleison* &c. repetitio. 4. *Gloria in excelsis*. 5. Populi ad salutationem responsio, & Collectæ. 6. Cantus ante, & post lectiones. 7. Præsertim *Alle-*

luia 8. Symbolum. 9. Offertorium. 10. Præfatio. 11. De hymno *Sandus* &c. 12. De consecratione, 13. Oratione dominica & benedictione. 14. De cantu in fractione & Communione. 15. Dimissio populi.

CAPUT III.

Cantus ac Musica sacra aliis in locis, partibusque Officii divini.

1. Sacri Christianorum in hymnis spiritualibus conventus publici, die noctuque, per festa. 2. Vigiliæ paschales, & aliorum præcipuorum festorum. 3. Etiam in carceribus, & martyrio, processionibus, translationibus reliquiarum, exceptionibus hospitem &c. cantus. 4. Cantus in statibus litaniarum, seu Rogationum processionibus. 5. Cantus in conviviis, agapis, inter laborandum, aliisque diei momentis. 6. In funere Christianorum. 7. Obsequia moribundis exhibita, ante & post sepulturam. 8. Voces ac cantus cœlitus auditi. 9. Horarum canonicarum cursus. 10. Extraordinaria etiam, aut assidua psalmodia accometorum. 11. Communi aliquando fidelium concentu

officium divinum persolutum. 12. Divina psalmodia, seu cursus ecclesiasticus passim institutus. 13. Ex psalmodiarum iugi cantu. 14. Per cantum *Responsorium*. 15. Tractum, totius psalmi decantatione ab uno facta. 16. Alternum seu antiphonum, cui opponitur *indirectum*. 17. Repetita antiphonæ. 18. *Alleluia, Gloria Patri*, orationes in fine. 19. Orationes & lectiones inter cantum psalmodiarum, post lectiones responsoria. 20. Hymni. 21. Uniformis ordo in divina psalmodia. 22. De nocturnis vigiliis tum fidelium. 23. Tum præsertim monachorum, & clericorum. 24. De matutinis laudibus. 25. De horis diurnis. 26. De Vesperis & Completorio.

CAPUT IV.

Qualem habuerint, esseque voluerint prima Ecclesiæ ætate Sancti Patres ecclesiasticum cantum.

1. Vetus musica *Rhythmica & Metrica*. 2. An harmonica musica primis sæculis in usu? 3. Qualis cantus prima Ecclesiæ ætate fuerit. 4. An aliquis instrumentorum musicorum usus fuerit prima hac ætate. 5. Quales cantus & voces veteres probantur. 6. Qualisque spectatus finis & modus. 7. Ab

his, qui cantum ecclesiasticum promoverunt. 8. Probaruntque ob insignes eius effectus. 9. Ad movendum pie affectum animi. 10. Ut mens aliena non sit ab eo, quod canitur. 11. Aut etiam opera. 12. Peroratio de cantu ecclesiastico prima ætate.

LIBER II. PARS I.

DE CANTU ET MUSICA ECCLESIASTICA MEDII ÆVI.

CAPUT I.

De statu & progressu Cantus ecclesiastici, Romani præsertim medio ævo.

1. Ars musica exulta medio ævo veterum exemplo. 2. Usque ad excessum. 3. Frustra tamen hæreticis eius usum damnantibus. 4. Cantus *Gregorianus*. 5. Cantus *Ambrosianus*. 6. Eius cum officio *Ambrosiano* facta in Italia & Germania. 7. Ritus *Mozarabisi* in Hispania mutatio. 8. Cantus *Gregorianus* in Anglia propagatio. 9. Cantus *Gallianus*. 10. Cui deinceps cum officio *Romanus*

substitutus paucis exceptis. 11. Sub *PIPINO*. 12. *CAROLO M.* 13. In urbe *Metensi*, passimque in *Gallia*. 14. ac *Germania*. 15. Et alibi, cura præsertim *CAROLI M.* in disciplina cantus undique instituenda. 16. Item *LUDOVICI PII*, controversia tunc orta inter *Lugdunensem & Metensem* Ecclesiam. 17. status musices per medium ævum sæc. IX. & X. &c. 18. Etiam apud *Græcos*.

CA-

CAPUT II.

De Cantoribus, & eorum functionibus.

1. De choro canentium, seu cantorum in Ecclesia.
2. De schola cantorum *Roma*.
3. Et alibi.
4. Ordo cantorum.
5. De munere & dignitate cantorum, concentorum, succentorum, præcentorum, primicerii, canonarchæ &c.
6. Item Archichori, amarii &c.
7. Ad cantum peculiariter notati, & assumti.
8. Ad id muneris apti factique.
9. Cantores a prima infantia.
10. Ad dignitates haud raro eveci præcipuas.
11. Cantores episcopi, & principes cantu delectati.
12. Mulieribus cantus interdictus in liturgia sacra.
13. Et vox suavis in in cantu, quomodo?
14. Cantores non nisi iussi cantabant.
15. Locus, instrumenta cantorum in Ecclesia.
16. Oblatio vini vel aquæ a cantoribus facta cum mappa.
17. Vestes cantorum.

CAPUT III.

De ipso Cantu, qualis in Ecclesia fuerit medio ævo, ac cantionum generibus.

1. Cantus notio & incrementa medio ævo.
2. Antiphona.
3. Responsorius & Tractus.
4. De Neumia.
5. In *Alleluia*, *Kyrie eleison*, antiphonis.
6. De tropis, prosis & sequentiis.
7. Lingua vulgari rhythmicæ cantilenæ.
8. De cantus moderatione.

CAPUT IV.

De solempni Missæ decantatione.

1. Qualis cantus in sacra liturgia.
2. Cantus Missæ privatæ lectio dicta.
3. In Oriente & Occidente, ubi etiam *Græce* nonnulla cantata.
4. Varius ritus in Occidente.
5. *Gallicanus* & *Mozarabicus*.
6. *Romanus*.
7. Introitus ad Missam.
8. De versu, seu psalmo Introitus, eiusque cantu antiphonæ & tropis.
9. Tropi ad Introitum.
10. De cantu *Kyrie eleison* seu Litaniæ.
11. Tropi ad *Kyrie eleison*.
12. *Gloria in excelsis Deo*.
13. Et cum tropis.
14. De orationibus, & salutatione cum responsione populi.
15. Laudes cum Litania: *Christus vincit* &c. Apud *Græcos* hymnus ter sanctus, doxologia.
16. Lectiones, & cum eis coniunctus cantus.
17. Graduale.
18. Hymnus trium puerorum.
19. Tractus.
20. *Alleluia*.
21. Sequentiæ.
22. Sequentiarum primus auctor.
23. Evangelii festiva deportatio, & cantus.
24. Symbolum.
25. Offerterium.
26. Præfatio.
27. *Sanctus* &c.
28. Sub canone & consecratione responsiones populi & cantus.
29. Cantus diptychorum.
30. Oratio dominica.
31. Benedictio solempnis ad *Pax Domini* &c.
32. *Agnus Dei*.
33. Communio.
34. Populi dimissio solempnis.

CAPUT V.

Cantus & Musica sacra medio ævo in administratione Sacramentorum, ritusque varius, præsertim in horis canonicis decantandis.

1. Cantus in administratione Sacramentorum in Occidente.
2. Et Oriente variis sacris publice & private.
3. Ritus *Ambrosianus* Ecclesiæ *Mediolanensis* pro horis canonicis.
4. *Mozarabicus* in *Hispania*.
5. *Cursum Gallicanum*.
6. *Romanus* divini officii ordo.
7. Variis mutationibus & additionibus expositus.
8. Laus perpetua.
9. Horarum canonicarum publica, & privata decantatio.
10. Nocturnæ vigiliæ.
11. Matutinæ laudes.
12. Horæ minores.
13. Vesperæ & Completorium.
14. Iugis usus in horis canonicis psalmodiarum & canticorum sacre scripturæ.
15. Psalmodia ad laborem & refectioem.
16. Usus antiphonarum in horis canonicis.
17. Responsoriorum item.
18. Hymni.
19. *Te Deum laudamus*.
20. *Gloria Patri*.
21. *Sanctus*, *Sixti*, *Sixti* versus.

CA-

CAPUT . VI.

De Cantu & Musica statis per annum diebus, ac solemnitatibus, aliisque tum ordinariis, cum extraordinariis divini Officii partibus.

1. De solemnibus Officiis in Adventu & Nativitate Domini. 2. In Septuagesima vel Quadragesima *Alleluia* omissum in Occidente. 3. De Officio quadragesimali. 4. De Triduo ante Pascha. 5. A Paschate usque ad Pentecosten. 6. De rogationibus, litanis, processionibus. 7. De festis Sanctorum. 8. De cantu in translationibus Sanctorum. 9. In Synodis, acclamationibus, exceptionibus &c. 10. In benedictionibus Abbatum, Abbatissarum. 11. In agone & funere christiano. 12. In Officio defunctorum. 13. Alia exercitia, preces, & psalmodiæ. 14. Cursus & antiphonæ de B. V. de S. Cruce, omnibus Sanctis &c. 15. Cantus in vulgaribus probationibus, per ignem, aquam &c. 16. Antiphona; *Media Vita*.

CAPUT VII.

De libris ad Officium, Cantumque sacrum medio ævo pertinentibus.

1. Varii libri liturgici, ad cantum ecclesiasticum pertinentes. 2. Lectionarii varii etiam cum cantu. 3. Psalteria. 4. Sacramentaria, Gradualia, Antiphonaria, Responsalia &c. 5. Ritu *Mozarabico*. 6. In Officio *Ambrosiano*. 7. In *Angliæ, Hyberniæ, Germaniæ*. 8. In *Galliis*. 9. Ac in *Oriente*.

inspector cordium, nostros conceptus manifestemus, sed ut nos ipsos, & alios audientes ad eius reverentiam inducamus. *Et ideo, inquit, necessaria est laus oris, non quidem propter DEUM, sed propter ipsum laudantem; cuius affectus excitatur in DEUM ex laude ipsius.* Ac postea propius inquirens, *utrum in divinis laudibus sint cantus assumendi?* Cum sibi inter alia obiecisset, principaliorē esse laudem mentis, quam oris: laudem vero mentium impediri per cantus: *Tum, inquit, quia cantantium intentio abstrahitur a consideratione eorum quæ cantant, dum circa cantum student; tum etiam, quia ea, quæ cantantur, minus ab aliis intelligi possunt, quam si sine cantu proferrentur.* Sed ex adverso exemplum S. AMBROSII in ecclesia *Mediolanensi* cantus instituentis inducens, respondet: *Dicendum, quod sicut dictum est (art. præc.) laus vocalis ad hoc necessaria est, ut affectus hominis provocetur in DEUM. Et ideo quæcunque ad hoc utilia esse possunt, in divinas laudes congruenter assumuntur. Manifestum est autem, quod secundum diversas melodias sonorum animi hominum diversimode disponuntur; ut patet per Philos. in 8. Polit. & per BOËTIUM in prol. musicæ. Et ideo salubriter fuit institutum, ut in divinas laudes cantus assumerentur, ut animi infirmorum magis provocarentur ad devotionem.* Vidimus hanc constantem, apostolicis dictatis congruam, fuisse in Ecclesia persuasionem, usumque perpetuum a prima ætate: idem deinceps per mediam discurrentibus patebit, auctam semper fuisse hanc curam, operamque datam, quod factum prius non deprehendimus, ut ad artem ac certas regulas institueretur cantus, ac musica ecclesiastica, vocum etiam, ac instrumentorum, seu organorum musicorum (licet tenui compositione) non sola vocis articulata, artificiosaque modulatione.

IV. Præcipua laus S. GREGORIO M. tribuitur quoad cantum, quem plannum seu firmum vocant, unius constantem vocis modulatione, quique in suis notis æquam servat mensuram: atque proprie est, vocaturque *cantus choralis*, a loco & officio chori; ab auctore vero *Gregorianus*, seu etiam *Romanus*, in *Romana* Ecclesia excultus, & per totum Occidentem propagatus, studio & opera aliorum etiam Pontificum post S. GREGORIUM, imprimis LEONIS II. quem *liber pontificalis*, & PLATINA plurimum ob id collaudant. Ei præter HORMISDAM, *Walafridus* STRABO BENEDICTUM & SERGIUM iungit. De aliis etiam deinceps recurret mentio, quando singillatim de cantu *Gregoriani* seu *Romani* propagatione per diversas Occidentis partes dicemus; nunc de S. GREGORIO potillimum agimus, de quo IOANNES Diaconus: „Antiphonarium centonians, cantorum constituit scholam: more sapientissimi SALOMONIS propter musicæ compunctionem dulcedinis. Antiphonarium

Cantus GREGORIANUS.

De rebus eccl. c. 22.

Vita S. Greg. L. II. c. 6.

rium centonem cantorum studiosissimus nimis utiliter compilavit.“ In Anonymi vita S. GREGORII apud CANISIUM ita hoc idem recensetur: „Deinde propter musicæ dulcedinem, antiphonarium aliumque cantum, tam in die, quam in nocte per annum canendum, composuit, ordinavit, atque constituit.“ Citatus autem IOANNES *Diaconus* singula deinceps articulatus explicat de schola cantorum, ab eodem sanctissimo Pontifice instituta; de lectulo, in quo recubans modulabatur: de flagello, quo pueris minabatur, & de authentico eiusdem antiphonario, *Romæ* magna veneratione asservato, pro iis, quæ in Missæ sacrificio sunt cantanda: de altero enim antiphonario, seu responsali pro reliquis diu noctuque in ecclesiis celebrari solitis officiis, minus constat, S. GREGORIUM esse eius auctorem; licet id omnino tenendum, si verbis Anonymi apud CANISIUM mox citatis standum sit. Nescitur porro, quæ in ipso cantu præstiterit. Multos *Arnoldus WION* in opere, quod *lignum vitæ* inscripsit, citat medii huius ævi auctores, WALAFRIDUM, BERNONEM, RADULPHUM, SIGEBERTUM &c. ut asserat S. GREGORIUM cantum musicalem, quem *figuratum* appellant, quod nimis levis & dissolutus, & ob suam lasciviam personis ecclesiasticis minus conveniens videretur, ab ecclesiis explosisse, & ne quid ornatus & concentus inter sacrificandum deesset, graviorem reperisse, eundemque cantum *firmum* appellari decrevisse. At enim cantus musicalis, quem *figuratum* appellant, nullum prorsus extat vestigium quinque & amplius post S. GREGORIUM sæculis. Ac WALAFRIDUS quidem dicit, tradi beatum GREGORIUM sicut ordinationem Missarum & consecrationum, ita etiam cantilenæ disciplinam maxima ex parte in eam, quæ hactenus quasi decentissima observatur, dispositionem perduxisse. Et postea: „Ordinem autem (inquit) cantilenæ diurnis, seu nocturnis horis dicendæ Beatus GREGORIUS plenaria creditur ordinatione distribuisse, sicut & supra de Sacramentorum diximus libro: cum multi ante, sive post eum orationes, antiphonas, vel responsoria composuerint.“ Pertinent hæc ad utrumque officium, seu antiphonarium, *graduale*, & *responsale*, quoad sacrificium Missæ, & horas canonicas; sed quoad cantus ipsius rationem nihil nobis singulare produnt hæc, nisi quod decentissimam instituerit disciplinam. Nec plus BERNO innuit. *Sicut*, inquit, *sapientissimus Papa GREGORIUS librum Sacramentorum diligentissime ad veritatis lineam correxit, ita musicæ quoque modulationis harmoniam satis utiliter composuit, ac ordinavit.* SIGEBERTUS alio quidem, quam quos WION citat, loco, ad annum nimirum CHRISTI 592. nihil amplius, quam quod ex IOANNE *Diacono* retulimus, *de antiphonario regulariter centonizato, & utiliter compilato*, habet. RADULPHUS *Tungrensis* nonnihil explicatius affert. „Et exinde (ait) apud Romanos B. GREGORIUS, & VITALIANUS Papæ cantum Romanum

„*manum* receperunt, qui per eos, seu per alios, sub tenore & tono, qui hodie cantatur, ubique extitit, magis plane dulcoratus, & ordinatus.“ Loquitur ibi de cantu *Ambrosiano* magis forti, de quo mox, cui iste opponitur magis *dulcoratus & ordinatus*. Quod eo intelligi potest, ut regulas ac artem canendi, quam antea ex *Gracia* BOËTIUS attulit, & CASSIODORUS paucioribus explicat, GREGORIUS ad sacrum ecclesiæ revocaverit usum, quod a nemine antea factum legitur. De qua re luculenter loquitur auctor iam laudati *de Musica* operis a). Innuitque S. GREGORIUM non obvia solum, & naturali musices vi, sed arte præstantem eam ecclesiæ intulisse. Atque id est, quod S. GREGORIO recentiores etiam in acceptis referunt, quod artem cantandi regularemque usum ordinarit, veluti ab antiquioribus *Gracis* potissimum fuit exulta. Inde conicere liceret, quod notarum formas, litteras nempe latinas pro græcis substituerit. Sic vero, S. GREGORIUM scalam musicam invenisse, KIRCHERUS vult, quæ per primas alphabeti litteras designatur, nimirum *A. B. C. D. E. F. G.* quibus repetitis & duplicatis omnis cantus & musices varietas comprehenditur. Facile per se aut alios arte peritos, id quod erat sacro usui accommodatum, accepit ac ordinavit, iis haud dubie, quæ antea in ecclesia canebantur, non adeo ad regulas exactis, aut corruptis.

„Quoniam (inquit le BEUF) solitum erat cantari tam in Ecclesia *Latina*, quam *Græca* longo ante ipsum tempore, selegit, quod ipsi magis in omnibus illis modulationibus arrisit, atque compilationem fecit, quam antiphonarum centonem appellarunt. Fundamentum cantus erat antiquus cantus *Græcorum*, atque iisdem insistebat principiis. Poterat illum cantum *Italia* accommodare suo gustui: usus cum tempore mutationes fecerat, ut in

a

P. I. *Musurg.*
p. 216.

Tr. *hist. de*
Mus. c. 1.

„aliis

a) „Sunt præterea (inquit) & alia musicorum genera aliis mensuris aptata; sed hoc genus musicæ, quod nos exposuimus, peritissimorum musicorum sanctissimorumque virorum ratione suaviori, ac defecatori, & naturali modulatione constat perfectum. Sanctissimus namque GREGORIUS, cuius præcepta in omnibus studiosissime sancta observat Ecclesia, hoc genere compositum mirabiliter antiphonarum ecclesiæ tradidit, suisque discipulis proprio labore insinuavit. Cum nunquam legatur eum secundum carnalem scientiam huius artis studium percepisse: quem certissime constat omnem plenitudinem scientiæ divinitus percepisse. Unde constat, quod hoc genus musicæ, dum divinitus Sancto GREGORIO datur, non solum humana, sed etiam divina auctoritate fulcitur. (Et paulo post): Ex quibus probatur, quod Sanctissimus Papa GREGO-

RIUS plus omnibus per divinam gratiam huius artis industriam sit adeptus. Nam si perpendas, valde mirabile est, quod in nocturnis responsoriis somnolentorum more graviter & dissolute ad vigilandum nos exhortari videtur: in antiphonis vero plane & suaviter sonat: in introitibus vero quasi voce præconia ad divinum clamat officium: in *Alluvia* suaviter gaudet: in Tractu vero & Gradualibus plane & protense humiliataque voce incedere videtur: in offerendis vero & carum versibus, maximeque in communionibus quantum in hac arte valuerit, patet fecit. Est enim in eis omnimoda huius artis elevatio, dispositio, duplicatio, dulcedo cognoscentibus, labor discentibus, valdeque ab aliis cantibus discrepans mira depositio, & non tantum secundum musicam facti, quam musicæ auctoritatem & argumenta præstantes.“

„ aliis accidit rebus. S. Pontifex correxit, adiecit, reformavit, quod vide-
 „ batur. Ut verbo dicam, licet novum contulerit solum ordinem, opus ta-
 „ men eius nomen accepit, communicavitque deinceps toti Ecclesiæ cantui
 „ nomen cantus *Gregoriani*.“ Mos erat per multa Ecclesiæ sæcula, publice
 in ecclesia ad Missam primæ Adventus dominicæ ante Introitum cani ob hanc
 rem singulare in laudem S. GREGORII carmen. RITUM MABILLONIUS in suo
 Itinere *Italico*, & MARTENIUS describit ex ritualibus *Gallicis* manuscriptis;
 atque etiam adhuc ex USUARDI martyrologio, *Parisiis* an. 1490. edito, id
 palam est, ubi ad calcem hæc leguntur: „ Ad perpetuam rei memoriam
 „ prima Dominica Adventus ante Introitum Missæ in plerisque ecclesiis, &
 „ signanter in ecclesia *Bituricensi* in ipsius Gradualis initio inscribitur tanquam
 „ procœmium libri, & cantatur quod GREGORIUS *Præsul* &c.“ Observavi
 hoc in multis antiquis Gradualibus libris cum nonnulla diversitate: veluti in
 vetustissimo libro Sacramentorum, qui extat in bibliotheca monasterii *Com-*
pendiænsis, ubi ita habetur: „ GREGORIUS Præsul meritis & nomine dignus,
 „ summum ascendens honorem renovavit monumenta Patrum priorum, &
 „ composuit hunc libellum musicæ artis scolæ cantorum per anni circulum.“
 In antiquissimo monasterii *S. Galli* antiphonario diffusius habetur istud enco-
 mium, quale etiam ab aliis iam fuit notatum a). Adhuc aliter idem inveni
 carmen in antiquissimo codice *Vaticano* litteris uncialibus scripto, quod o-
 peræ pretium cum primis est hic exscribere:

GREGORIUS Præsul, meritis & nomine dignus
 Unde genus ducit, summum conscendit honorem,
 Tradidit hic cantum populis normanique canendi,
 Quod Domino laudes referant noctuque dieque.
 Hic vitam scribens hominum, moresque bonorum,
 Isdem gestorum mala non tacuit manifesta
 Omnia, sed post hæc senior plenusque dierum
 Transit ad Dominum felix feliciter ipse.
 Et quid te per plura morer fastigia lector?
 Quod docuit fieri, fecit & ipse prior.

Ubi

- a) Incipiunt officia per totum anni circulum in die cantanda:

GREGORIUS Præsul meritis & nomine dignus,
 Unde genus ducit, summum conscendit honorem.
 Quem vitæ splendore, suæ mentisque sagaci
 Ingenio potius comptis; quam comptus ab illo est.
 Ipse patrum monumenta sequens, renovavit, & auxit
 Carmina, in officiis retinet que circulus anni:

Quæ Clerus dulci Domino modulamine solvat.
 Mystica dum vitæ supplex libamina tractat:
 Suaviter hæc proprius servat dulcedo nitelas;
 Si quod voce sonat, fido mens pectore gestet,
 Nec clamor tantum Domini sublimis ad aures;
 Quanto vox humilis placido de corde propinat.
 Hæc invenum sectetur amor, maturior ævo
 Laudibus his instans, æternas teudat ad Horas.

Ubi observa verſ. *Hic vitam ſcribens hominum &c.* Quibus verbis indicantur libri Dialogorum, quos quidem *Guil. CAVE*, & *WARTHONUS* cum aliis, levibus argumentis ad *GREGORIUM II.* referendos putant: qui quidem etiam per errorem a *CEDRENO*, & in inſcriptione epistoliarum duarum ad *LEONEM Iſaurum* pro cultu imaginum apud *BARONIUM* ad an. DCCXXVI. n. 27. *GREGORIUS dialogus* dicitur. Cum tamen ipſe *S. GREGORIUS M.* aliis ſuis in operibus dialogos iſtos veluti proprium foetum agnoſcat. Et ubi de vita *S. BENEDICTI* agit, profitetur differtis verbis, ſe quidquid de eo narrat, a quatuor ipſius *S. BENEDICTI* diſcipulis accepiffe, quorum duo iam fatiſ functi, alii vero duo adhuc ſuperſtites in vivis eſſent. Quæ *GREGORII M.* non ſecundi ætati conveniunt; niſi dicant diſcipulos illos annis vixiſſe circiter ducentis. *GREGORIUS II.* ad Pontificatum evectus eſt an. DCCXV. cum iam antea vel ſcriptum, vel compositum videatur carmen illud, pro- ut ex antiquiſſimo codice deſcriptum dedi. *ECCARDUS* verſus illos *Grego- rius Præſul &c.* ad *GREGORIUM Secundum*, qui etiam erat *Romanus*, ſpe- ctare vult. Id ut confirmet, ait, *CAROLUM* Regem *Romanum* cantum ceu- rem novam demiratum eſſe, & *THEODORUM* atque *BENEDICTUM Romanos* cantores, quos *ADRIANUS* Pontifex ad *CAROLUM* miſerat, iuxta monachi *Engoliſinenſis* narrationem, dixiſſe ſe doctos eſſe a *S. GREGORIO*. Sed hoc de magiſterio, ac diſciplina cantus, a *S. GREGORIO M.* profecta interpretari licet, nec ſi etiam de *GREGORIO II.* accipiatur, rem conficit; cum aliunde conſtet, dudum ante *GREGORIUM II.* cantum *Romanum* celebrem fuiſſe. Taceo teſtem *IOANNEM Diaconum* ſub *GREGORIO M.* a *SS. AUGUSTINO* & ſociis, & poſtea ſub *VITALIANO*, certe *BEDA* habet, ſub *AGATHONE P.* ut mox patebit, in *Angliam* translatum: in *Galliam* vero dum venit ſub *PIPINO*, *CAROLI M.* patre, *CAROLO M.* novus adeo eſſe haud potuit. Porro obiicit *ECCARDUS* etiam ſilentium ſcriptorum, qui de geſtis *GREGORII M.* aliquid memoriæ prodiderunt ante *IOANNEM Diaconum*, qui trecentis poſt *GREGORIUM M.* annis cum vixerit, teſtis idoneus eſſe haud potuerit. At vero teſtimonia de *GREGORIO II.* proferre debuiffet *ECCARDUS* ante vel etiam poſt *IOANNIS Diaconi* tempora, poſt quem omnes veteres Scriptores ac recentiores plerique, monumenta etiam liturgica pro *GREGORIO M.* ſtant a). In *MS. San-Galleni* mille circiter

Rev. Franc. L. XXV. p. 718.

a

a) „ Nam (ſtudioſe hic appono verba *FLACCI Ilyrici* coriphæi centuriatorum *Magdeburg.* ex præfat. ſeu dedicatione celebris Miſſæ latinæ ad *HENRICUM Palatinum*, a me exſcripta ex rariffimo exempl. *Bibl. Vindob.* p. 78.) & *GREGORIUS* in Regeſto ſuo fatetur, ſe partim veteres conſuetudines ac cantilenas inſtauraffe, partim novas compoſuiſſe. Unde liquido apparet, mul-

tas veteres cantilenas collapſas, neglectasque fuiſſe. Quare *GREGORIUS* quaſi de integro omnem formam Miſſæ, aliorumque eccleſiæ rituum compoſuit, ſicut ante eum potiſſimum *DAMASUS*, *GELASIUS* & *COELESFINUS* fecerant. (Et poſtea p. 94.) Quis vero auctor cantus ſit, certatur, & liſ. eſt adhuc ſub iudice: plerique tamen tribuunt *GREGORIO*, quod &

annorum, quod iam superius adduximus de antiquioribus S. GREGORIO Pontificibus cantus *Romæ* instauratoribus, imprimis S. GREGORIUS laudatur, quod cantum anni circuli nobilem ediderit, ac subditur: „Post hunc MARTINUS Papa similiter & ipse anni circuli cantum ededit. Post istos quoque CATOLENUS Abba ibi deserviens ad sepulchrum sancti PETRI, & ipse quidem annum circuli cantum diligentissime ededit. Post hunc quoque MAURIANUS Abba ipsius sancti PETRI Apostoli serviens annalem suum cantum & ipse nobilem ordinavit. Post hunc vero DOMNUS Vir bonus Abba & omnem cantum anni circuli magnifice ordinavit. Si quis, postquam ista cognoverit custodire vel celebrare, in quantum DEO iubente valuerit, neglexerit, aut si melius aliunde scire vel accepisse exemplum fortasse iactaverit, dubium non est, quod ipse sibi fallit & in caligine erroris semetipsum infeliciter demergit &c.“ De Abbatibus apud S. PETRUM conferri possunt, quæ circa finem superioris libri scripsimus de Cursu canonico, a monachis apud *Vaticanum* olim decantari solito. De S. GREGORIO M. plura dicemus infra non uno loco.

Cantus AMBROSIANUS.

V. Celebris semper, & a *Romano* distinctus fuit per hæc etiam medii ævi tempora cantus *Ambrosianus*. Inter alios P. EUSTACHIUS a S. Ubaldo *Disquisit. II. de Cantu a D. AMBROSIO in Mediolanensem ecclesiam inducto* assertum it, cantum *Romanum* ab *Ambrosiano* informatum obtinuisse, donec *Gregorianus* adoptaretur. De cantu *Ambrosiano* „Sancti quoque (pergit laudatus paulo ante auctor post ea, quæ ex illo in commendationem cantus *Gregoriani* retulimus) AMBROSII prudentissimi in hac arte *symphonia* nequaquam ab hac discordat regula, nisi in quibus eam nimium delicatarum vocum pervertit lascivia. Experimento namque didicimus, quod plurimi dissoluti mente huiusmodi voces habentes, nullum pene cantum secundum veritatis regulam, sed magis secundum propriam voluntatem pronuntiant, maxime inanis gloriæ cupidi. De qualibus dicitur, quia ignorata musica de cantore ioculatorem facit. Pro quo sanctus ISIDORUS ponit, quia talibus vocibus famulatur DEO. Pro quo etiam nos alia musicorum genera tractare contempsimus, & hoc solum, quod ipsi Philosophi primum & naturale affirmant, recepimus.“ Intelligenda sunt hæc de simplici *diatonico* genere, quod semper in cantu *chorali* hactenus servatur, convenitque in hoc *Ambrosianum* cum *Gregoriano*; at in quonam differant, non adeo pronum est decidere. Quodsi rem a sua origine repetamus, & in quo S. AMBROSII ipse elaborarit, consideremus, nimirum in metricis concinnandis hymnis, quorum ipsa pedum dimen-

mihî est verisimilius, quamquam quidam LUITPRANDO Regi *Longobardorum*, quorum profecto instituta CAROLUS, oppressa ea gente, non passus fuisset in suo imperio invalescere: at vero

ita sentiam, etiam eo argumento confirmor, quod in admodum vetusto *Graduali* hocce versus aureis litteris adscriptos inveni. *Gregorius Præsul &c.*“

dimensio musicæ quoddam genus in illa priorum temporum ætate constituit, in hoc iam aliquod cantus *Ambrosiani* a *Romano* discrimen deprehendere licet. Observat nimirum ex THOMASII antiphonalibus p. 12. MABILLONIUS in suo *Musæo Italico*, commentario nimirum in ordinem *Romanum*, ecclesiam *Romanam* antiquitus non admisisse hymnos in divinis officiis a). Ipsa *rhythmique* ratio, quatenus cum *cantu melodico* coniuncta est, propria dici potest cantui *Ambrosiano*, inde in alia cantionum ecclesiasticarum genera traducta, uti ex IOANNIS musica discimus. „Sunt (inquit is) & aliæ quam plurimæ modulandi species egregiæ, quas omnes, ne tædium potius, quam doctrinam lectoribus ingeramus, enarrare non oportet. Cantus tamen huiusmodi musici accuratos vocant. Hos etiam metricos per similitudinem appellant, quod more *metrorum* certis legibus dimetiantur, quemadmodum sunt *Ambrosiani*.“ Pertinent ea ad ipsam modulationis rationem, prout etiam *neumus* medio hoc ævo appellare solent, præfertim, si uni syllabæ duæ aut plures applicantur notæ, ac continuatio cantilatio: de quibus GUIDO in suo micrologo b), quoad comparationem imitationemque soni, ut ita dicam

T. II. p. 128.

a

b

rhyt-

a) „Idque (inquit) manifestum est, tum ex AMALABII supplemento, tum ex libris BENEDICTI Cencii camerarii hic editis: ex quibus apparet, hunc morem ad sæculum XII. perseverasse. Eundem ferme retinuerunt ecclesiæ *Lugdunensis* & *Viennensis*, in quibus nulli hæcenus hymni ad vigiliis nocturnas & laudes matutinas, imo nec ad vesperas, ceterasque horas præter completorium: in quo etiam *Romana* ecclesia primum ab aliquot sæculis hymnos admisit, deinde alios in singulis officiis. Lege RADULPHUM Decanum *Tungrensem* propositione XIII. THOMASII sibi obicit hoc loco UDALRICUM in consuetudinum *Cluniacensium* lib. II. c. 52. ubi fit mentio hymnorum ecclesiæ *Romanæ*. Verum id de particularibus quibusdam urbis ecclesiis vir doctus interpretatur.“

b) Variabantur (inquit c. 15.) hæc vel omnes *neumæ* cum alias ab eadem voce incipiant, alias de dissimilibus secundum laxacionis & acuminis varias qualitates. Item ut ad principalem vocem, id est, finalem, vel si quam affinem eius pro ipsa elegerint, pene omnes distinctiones currant: & eadem aliquando, quæ terminat vox *neumas* omnes vel plures distinctiones fiant, aliquando & incipiat, sicut apud AMBROSIIUM curiosus invenire poterit. Sunt vero quasi profaici cantus, qui hæc minus observant: in quibus non est curæ, si aliæ maiores aliæ minores par-

tes & distinctiones per loca sine discretione interveniant more prosarum. *Metricos* autem cantus dico: quia sæpe ita canimus, ut quasi versus pedibus scandere videamur, sicut fit, cum ipsamet canimus. In quibus cavendum est, ne superflua continuenter *neumæ* dissyllabæ, sine admixtione trissyllabarum ac tetrasyllabarum. Sicut *lyrici* poetæ nunc hos nunc illos adiungere pedes. Ita & qui cantum faciunt, rationabiliter discretas, id est, diversas componunt *neumas*. Rationabilis enim discretio est, si ita fit *neumarum* & distinctionum moderata varietas: ut tamen *neumæ neumis* & distinctiones distinctionibus quadam semper similitudine sibi consonanter respondeant, id est, sit similitudo dissimilis more perdulcis AMBROSII. Non autem parva similitudo est *metris* & cantibus: cum & *neumæ* loco sint pedum, & distinctiones loco versusum, utpote ista *neuma dactilivo*, illa vero *spondacio*, illa *iambico* metro decurret, & distinctionem *tetrametram* nunc *pentametram* alias quasi *hexametram* cernes, & multa alia: ut elevatio & positio tum ipsa sibi, tum altera alteri similis vel dissimilis præponatur, supponatur, apponatur, interponatur alias coniunctim alias distinctim alias commixtim ad hunc modum. Item ut in unum terminentur partes & distinctiones *neumarum* atque verborum, nec tenor longus in quibusdam brevibus syllabis aut brevis in longum obscenitatem parat.“

rhythmi cum melodia cantus, in *Ambrosiano* cantu, hymnis *metricis* abundante, magis conspicui. Atque hinc musicæ figuratæ originem esse repetendam postea declarabitur. De cantus antiphoni (quem a S. AMBROSIO in Occidentem invecum supra memoravimus) mutationibus ac usu in divinis officiis sparsim differemus suis locis. De psalmis & antiphonis psalmodiæ quotidianæ quale fuerit cantus *Ambrosiani* a *Gregoriano* seu *Romano*

a) discrimen RADULPHUS *Tungrensis* declarat a). *Mediationes*, de quibus inter alia mentionem facit, sunt, dum in mediò psalmodum toni mutantur, quod in cantu *Romano*, non vero *Ambrosiano* fit, in fine tamen utrinque. Atque hoc quoad psalmodiam; quoad liturgiam vero & cæteras cantus ecclesiastici partes idem agnoscit *Romanum* ab *Ambrosiano* non pauca mutuassee, quæ se produnt proprietate cantus *Ambrosiani*. „Et qui videt (inquit) *Ambrosianum* aperte cognoscit, quod cantus Missæ, epistolæ, & evangelia, & „plures orationes, responforia, & antiphonæ, & cætera officia recepta sunt „ab illo. Et huius signum est, quia cantus concurrentes utrobique sunt „eiusdem toni, ut Introitus *Gaudeamus* utrobique est primi toni, sed nota „*Ambrosiana* est fortior, durior & magis extensa.“ Omnia vero hæcenus dicta idem iam antea est complexus, quoad universum cantandi in sacris officium ac modum, prout *Ambrosianum* est a *Romano* distinctum, longe post ipsum S. AMBROSIIUM medio nimirum decurrente ævo b). Videntur ea non fati convenire cum illis, quæ ex S. AUGUSTINO retulimus, quam dulcedine cantus ecclesiastici ecclesiæ *Mediolanensis* afficeretur: & modo vidimus per dulcem a GUIDONE laudari S. AMBROSIIUM; sed hoc vel de mellifluis Sancti Doctoris hymnis intelligi potest, vel dici, adhuc suavitate victum fuisse

De Can. observ. Prop. XXIII.

b)

a) „Antiphonæ enim (inquit de canonum observ. Prop. X.) pertinent ad psalmos decantandos. Et ita Beatus GREGORIUS ad singulos psalmos dictarum horarum antiphonas ordinavit. Sed aliqui aliquando in laudibus, aliquando in vesperis hanc decorem pervertunt, de quo posterius dicitur. Dicitur vero quinque horæ minores servari debent sub una psalmodum antiphona. Imo in *Ambrosiano* officio non habent antiphonas. Et BENE-DICTUS in minoribus congregationibus concedit in illis psalmos dici directæ sine antiphona. Et debent antiphonæ imponi ante inchoationem psalmodum. Et hoc observetur, etiam si quis privatim dicat horas, ut servant *Romani* & *Ambrosiani*. Cantantur autem psalmi *Ambrosiano* & *Romano* more in fine versuum per tonos. In medio vero *Ambrosianum* psalmos in omni tono psallit plane. *Romanum* autem officium habet diversas mediationes. In quibus sunt diversi mores secundum diversas ecclesias & nationes:

Ambro-

tamen *Romæ* in antiquis libris vidi mediationes fati nostro usui concordantes.“

b) „Tempore (inquit) successivo apud *Latinos* & ad Missam & ad alias horas divinas cantus publicus cum hymnis *metricis* est introductus. Unde in chronicis legitur, quod AMBROSIIUM ritum antiphonarum in ecclesia canendarum primus a *Græcis* transtulit ad *Latinos*. Hic etiam post HILARIUM hymnos canendos primus composuit. Officium enim *Ambrosianum* ad *nocturnos*, & *matutinos*, atque *vesperas*, *laudes*, nec non ad Missam habet solemnem, & fortem cantum, omnino alium a *Romano*, quem hodierna die, sonora & forti voce servant clerici civitatis, & diocesis *Mediolanensis*. Et exinde apud *Romanos* B. GREGORIUS & VITALIANUS Pape cantum *Romanum* receperunt, qui per eos seu per alios sub tenore & tono qui hodie cantatur, ubique extitit magis plane dulcoratus, & ordinatus.“

Ambrosianum cantum a Romano, prout a S. GREGORIO & VITALIANO fuit ordinatus, licet etiam Auctor, qui in *MS. San-Blas.* adiectus est dialogo ODDONIS de musica, dulcedinis laudem præcipuam tribuat S. AMBROSIO. „ Sanctus vero AMBROSIVS (inquit) in sola dulcedine mirabiliter laboravit: „ aliique quam plurimi, prout a Domino acceperunt divisa munera eius gæzophilacio contulerunt. Ille autem maxime auctoritati ecclesiæ contradicit, qui propter aliorum cantus divinum Beati GREGORII donum penitus prætermittit. Nam cum alia sint accipienda, tanti tamen Patris auctoritas summopere est veneranda.“ Sparfim quædam de cantu *Ambrosiano* colligi possunt ex BEROLDI *Mediolanensis* ordine & cæremoniis ecclesiæ *Ambrosianæ Mediolanensis* sæc. XI. e. g. „ A primo die dominico *Kalendarum Octubrium* usque ad Ramos Palmarum cum canticis cantatur *Domine audiui*, & *Benedictus es Domine DEUS patrum nostrorum* in tono maiori, & in Natale Domini usque ad octavam & in Epiphania similiter. Reliquo spatio „ *Clamavi ad Dominum DEUM*, & *Benedictus es* in æstivali tono.“ Et postea de vespertinis horis. „ Puer Magistri scholarum in Sabbatis, & dominicis diebus, & in præcipuis solemnitatibus vestitus camisiolo, ascendit pulpitem & cantat *Confitemini* leni voce caput & versum & iterum caput. Et magister scholarum similiter cum pueris suis leni voce in Sabbatis &c.“ Et paulo post: „ Tunc Terminarius lector ebdomadarius canit lucernarium in Sabbato tantum caput & versum leni voce, & magister scholarum simili modo leni voce cum pueris suis. Deinde lector, qui incipit, & chorus, qui sumit, omnes excelsa voce. In dominicis autem diebus Terminarius lector, qui habiturus est hebdomadam eodem modo canit, excepto in Sabbato Sancto usque ad octavam Resurrectionis: In quibus canitur tantum *Alleluia* cum suo versu: *Dominus illuminatio mea*. In quotidianis vero diebus puer magistri scholarum semper canit: *Dominus illuminatio mea* maiori tono &c.“

Ap. Murator.
T. IV. antiq.
Ital. col. 863.
§ 374.

VI. De cantu *Ambrosiano* e medio tollendo, ac cum *Gregoriano* commutando subinde actum hoc medio ævo legimus. MARSICANUS de STEPHANO nono scribit: *Ambrosianum cantum in ecclesia ista Casinensi cantari penitus interdixit*. Huc pertinet, quod in annal. BENED. ad 1057. meminit MABILLONIUS, cantui *Ambrosiano*, qui *sonorus & fortis est*, substitutum *Gregorianum* dulcem magis & ordinatum. Antea factum reor, ut in *Capuana* ecclesia cantus *Ambrosianus* susciperetur. Qua de re documenta collecta a Card. SIRLETO hodie servari in Archivio Archiepisc. *Mediolan.* mihi contestatus est Io. Bapt. CASTIGLIONE can. ad S. STEPHANUM, qui parat monumenta eccl. *Ambros.* edenda. Mirabile vero est, quod ex LANDULPHO

fe-

Eius cum officio Ambrosiano fata in Italia, & Germania.
Chron. Casin.
L. II. c. 97.
T. IV. p. 571.

T. I. *Mus.*
Ital. p. 106.
 L. V. c. 2.

Apud Bolland.
 28. *Januarii*
 n. 26.

seniore in historia Episcoporum *Mediolanensium* refert MABILLONIUS, dicitque apud MOMBRIUM, & in veteri breviario *Mediolanensi* haberi; itemque DURANDUS narrat ex vita S. EUGENII Episcopi de numero Concilio temporibus CAROLI M. & HADRIANI P. *Roma* celebrato. Vix vero vel ea, quæ de violentia a CAROLO M. adhibita traduntur, fidem inveniunt: de quo vitæ eius scriptor: *Per omne vitæ suæ tempus ita cum summo omnium amore atque fervore & domi, & foris conversatus est, ut nunquam ei vel minima iniustæ severitatis nota a quoquam fuisset obiecta.* Sed id instigantibus Episcopis, qui id in synodo decrevisse dicuntur, fecisse memoratur, *ut quidquid in cantu & ministerio divino inveniret a Romano diversum, totum deleteret, & ad unitatem mysterii Romani redigeret.* Quamobrem *Mediolanum* profectus, omnes libros *Ambrosiano* titulo sigillatos, quos vel dono, vel pretio, vel vi habere potuit, alios combussit, alios trans montes, quasi in exilium misit. Narratur deinceps, qua ratione S. EUGENIUS, ut *Ambrosianus* ordo *Mediolani* saltem servaretur, obtinuerit, non sine divina attestazione, similiter ac apud DURANDUM legitur: qui tamen alteram addit relationem a) post priorem, quæ congruit illis, quæ ex LANDULPHO scriptore plus septingentorum annorum narrat MABILLONIUS. Additque, mox EUGENIUM voti sui compotem *Mediolanum* properasse, ut *Ambrosiani* ritus libros recolligeret; sed nihil præter missale recuperare potuisse, quod pius quidam Sacerdos furtim subduxerat. Manuale autem postea curante EUGENIO nonnullos Sacerdotum & Clericorum, qui multa memoriter retinebant, convenientes in unum, DEO opitulante, restituisse. „Qua in narratione „licet quædam sublextæ fidei (inquit MABILLONIUS) videantur, tamen res „ipsa vera esse potest. Certe ab eo tempore ritus *Ambrosianus* semper „mansit uniformis, ut ex relictis antiquis libris deprehendimus: nisi quod „subinde facta est novorum festorum, ut moris est, accessio.“ Rei summam

a) „Ubi statutum est (ut habetur apud DURANDUM) quod *Gregorianum* deberet universaliter observari, ad quod CAROLUS Imperator omnes clericos minis & suppliciis per diversas provincias cogebat, libros *Ambrosiani* officii comburens. Beatus vero EUGENIUS ad Concilium quoddam propter hoc convocatum veniens, invenit ipsum Concilium per triduum iam solum, inducens Dominum Papam, quod omnes Prælatos qui Concilio interfuerant, & iam per tres dies recesserant, revocaret. Concilio igitur iterum congregato, omnium Patrum fuit una sententia, quod missale *Ambrosianum* & *Gregorianum* super altare S. PETRI Apostoli ponerentur, quam plurimorum Episcoporum sigil-

lis munita, & fores ecclesiæ clauderentur, & ipsi tota nocte orationi insisterent, ut Dominus per aliquod signum indicaret, quod horum magis ab ecclesia servari vellet, sicque per omnia factum est. Mane igitur ecclesiam intrantes, utrumque missale super altare apertum invenerunt: vel ut alii asserunt, missale *Gregorianum* penitus dissolutum, & huc illucque dispersum invenerunt. *Ambrosianum* vero solummodo apertum super altare in eodem loco, ubi positum fuerat, invenerunt. Quo signo edocti sunt divinitus *Gregorianum* officium per totum mundum dispergi: *Ambrosianum* vero tantum in sua ecclesia observari debere, & sic usque hodie servatur. “

mam etiam enarrat GUAGUINUS apud DEMOCHAREM in vita CAROLI M. L. IV. c. 12. *Cum vero, ait, de rebus divinis & vario canendi genere Sacerdotes discere aptare audiret, propterea, quod Ambrosianum illo tempore atque Gregorianum morem promiscue clerus observabat, obtinuit, ut Gregoriano reliquus orbis, Ambrosiano Mediolanensis ecclesia uteretur.* Ex ipsis vero relatis ibi a MABILLONIO epistolis PAULI Sacerdotis, & GEBHARDI religiosorum virorum sanctæ ecclesiæ Ratisbonensis, missis ad Presbyterum MARTINUM thesauror. p. 95. &c. rum Sancti AMBROSII custodem, & ANSELMUM, pro officio *Ambrosiano*, constat, succedentibus adhuc temporibus, CONRADI nimirum *Salici*, alias ecclesias studiosas fuisse copulandi utrumque, *Ambrosianum* nimirum cum *Romano* ritu ac cantu a). Neque vero hæc aliena existimes a præfenti argumento; a in sequenti enim epistola ad quæstionem MARTINI, utrum antiphonarium cum notulis, vel sine notulis habere velint, nihil *Ambrosianæ* integritatis deesse sibi velle respondent: *Quoniam, aiunt, ipsa species operum eius & usum eorum nescientes oblectat. Mitte ergo antiphonarium cum notulis, & sacramentarium cum solis orationibus & præfationibus Ambrosianis.* Solumque gesta Sanctorum excepta volunt. *Nam, aiunt, gestis Sanctorum, quæ Missarum celebrationibus apud vos interponi solent, non indigemus, quoniam hi abundamus.* Sunt hæc molimina ad officium cantumque *Ambrosianum* etiam in *Germania* instaurandum, diviso iam *Francico* regno, postquam sub *Carolingica* stirpe, ecclesiæ *Mediolanensi* remisso officio & cantu suo, *Gregorianum* undique fuit receptum officium cum cantu. Apud PURICELLUM in monumentis Basilicæ *Ambrosianæ* perhibentur sæc. XII. canonici *Mediolanenses* melodias *Francigenas* cantui *Ambrosiano* miscuisse. In antiphonario *Ambrosiano* sæc. XIII. circ. occurrit *Halleluia* & *lilium convallium*, inscriptum *Francigena*, cum notis musicis a cantu *Ambrosiano* diversis. *Francigenas Italiam* cantando peragrasse discimus ex decreto *Bononiensi* anni 1288. apud GHIRARDACCI in histor. *Bonon. Cantores Francigenorum in plateis communibus ad cantandum omnino morari non possent.* p. 97.

VII.

a) „Quoniam (scribunt p. 96.) princeps in divinis laudationibus apud *Latinos* præfulsisse cognoscitur mellifluus Doctor AMBROSIIUS, idcirco, ne ingrati simus tam sanctis primordiis, habere delectamur notitiam tantæ auctoritatis. Hoc dicimus, quoniam probitatem tuam admirari conperimus, cur nos, qui habemus ordinem *Romanum*, simul habere gestiamus *Ambrosianum*. Fuit olim tanta *Mediolanensis* ecclesiæ gratia & excellentia, ut AURELIO & AUGUSTINO, cæte-

risque *Africanis* Præsulibus non sufficeret in dubiis rebus *Romanam* consulere Pontificem, nisi pariter consulerent & *Mediolanensem*. Desine ergo admirari imitatrices sanctorum Patrum inquisitiones nostras, & adhibe oportunas opitulationes tuas: ut ordo AMBROSII, dulcissimi Sancti Spiritus organi, quem discipulus eius doctor eximius AUGUSTINUS traduxit in *Africam*, nobis transferatur in *Germaniam*, ad excitandam & dilatandam boni odoris fragrantiam.“

Ritus Moza-
rabici in Hi-
spania muta-
tio.

T. X. p. 481.
482.

Tabul. chron.
P. II. p. 107.

Can. II.

L. II. De re-
bus gestis
Franc. Xime-
nii.

a

VII. Simile aliquid, quod nunc de officii mutatione narravimus, acci-
diffe in ecclesia *Hispanica* sub ALPHONSO V. & GREGORIO VII. memoriae pro-
ditum est, de inducendo novo officio, quod *Ambrosianum* vocat CHEVREAU
lib. V. c. 11. apud auctorem *Gallum* hist. musicæ T. I. p. 203. *Gallicanum* vero
dicitur in narrat. RODERICI *Tolet.* quam legere est apud LABBEUM. Id vero
quei accidere potuerit, non video, si de veteri *Gallicano* officio res sit, quod
constat apud omnes non ultra obtinuisse, quam usque ad PIPINI & CAROLI M.
tempora, ut post alios scribit LANGLET: donec nimirum cantus *Gallicanus*
cum *Romano* est commutatus. Qua de re paulo post, nimirum de cantu
Gallicano, qui plurimum conveniebat cum *Ambrosiano*. S. HILARIUS ante
S. AMBROSIUM hymnis componendis studuit, quales officio divino intulisse
potissimum vidimus S. AMBROSIUM, idque singulare & præcipuum fuit habi-
tum in officio & cantu *Ambrosiano*, forte etiam in *Gallicano*, ut in *Hiber-
nico*. Fuisse quidem in *Hispania*, qui hoc genus laudis divinæ studio hu-
mano compositum refugerent, ex Concilio *Toletano* IV. discimus, ubi illa
tergiversatio fuit reiecta sub anathematis poena. „Sicut ergo orationes, ita &
„hymnos in laudem DEI compositos nullus nostrum ulterius improbet: sed
„pari modo in *Gallia*, *Hispania*que celebret, excommunicatione plectendi,
„qui hymnos reicere fuerint ausi.“ Qui præfuisse huic Concilio dicitur
S. ISIDORUS *Hispalensis*, cantus ecclesiastici ac musicæ, de qua quædam et-
iam scripsit, passim se studiosum declarat: an autem singulare aliquid in cantu
ordinando præstiterit in officio *Hispaniæ* peculiari, quod *Isidorianum* di-
citur, postea discutietur. Id vero dubium esse nequit, cantum & melo-
diam suam esse debuisse peculiari illi ritui constitutum, ut in *universis Hi-
spaniæ ecclesiis preces privatae, Missarum oblationes, & omnes publicæ psal-
modiæ unico & eodem exemplo a Sacerdotibus celebrarentur*, ut loquitur *Alv.*
GOMECIUS, ortum & fata illius profecutus a). Dum postea, *Mauris Ara-
bis*que rerum potentibus, christiani, iis permixti, eo officio uterentur, *Mo-
zarabicum* a Christianis cum *Arabibus* mixtis fuit dictum. De quo con-
servando tam studiosa semper fuit ecclesia *Hispanica*; licet pervincere haud
potuerit sub dicto ALPHONSO, ne *Gallicanum* officium tam in psalterio, quam
in aliis, nunquam ante susceptum, induceretur, si narrationi illi fides, quam
hic ex libro VI. cap. 26. RODERICI *Tolet.* inferimus, uti in Conciliorum

col-

a) „Cura (inquit) hunc ordinem instituendi ISIDORO Pontifici *Hispalensi*, summa tunc sancti-
monia & doctrina claro, demandata fuit. Quam-
quam in hoc auctores variant: nonnulli enim
LEANDRUM *Hispalensis* ecclesiæ antiquiorem an-
tistitem, ei muneri præfectum, asserunt, cui ISIDORUS comes datus fuerit. Sed illud constat,
ab ISIDORO eum ritum *Isidorianum* officium fuisse

nuncupatum. Perseveravit in *Hispaniis* ecclesiis
hæc sacrorum religio quamdiu res *Gothorum* in
ea floruerunt: hoc est centum viginti circiter an-
nos usque ad miserandam illam calamitatem, cum
per *Mauros Arabes*que universa pene regio cæde,
incendiisque vastata, fufis, fugatisque *Hispano-
rum* copiis in *Barbarorum* ditionem venit.“

collectione legitur a), agente maxime RICHARDO legato pontificio, ante revocationem ab URBANO factam. Equidem iam sub GREGORIO VII. RICHARDUS in *Hispania* fuit, hæcque gesta sunt, uti observat *Christ. LUPUS*. Hic vero notatum velim teste MURATORIO, psalterium *Ambrosianum* in non paucis a *Romano* discrepare (quod est vetus *Gallicanum*, ut paulo post probabitur) tum verbis, tum sensibus, tum versiculorum ordine; neque tamen oninino concordare cum ea versione, quæ Sancto AMBROSIO in usu fuit. Forte hæc versio cum antiquitus in *Romana* ecclesia usitata convenit. Quo vero tempore medio inter D. AMBROSII & nostram ætatem peculiarem illam versionem adoptarit, non liquet. Cum vero sæculo XI. ut mox ostendemus, ecclesia *Romana* veteri sua versione adhuc usa sit, mirum sit, *Romanum* Pontificem, præsertim GREGORIVM VII. haud fuisse operam daturum, ut conforme ecclesiæ *Romanæ* psalterium, perinde ac officium reliquum susciperetur in *Hispania*. Certe GOMECIUS de rebus gestis *Fr. XIMENII* lib. II. de ritu *Gregoriano*, in locum *Toletani* substituendo, decertatum constanter asseverat. Etiam *Io. MARIANA Romanum* nominat. Ubi eam immutationem aliquoties iam antea tentatam; non tamen successisse, testatur. Ex sententia autem *Christ. LUP*i, *Romanum* officium, ut ipsi invidiam faciat, *Hispanus* Episcopus vocat *Gallicanum*. Hunc ipse adducit LABBEUS, ubi nominatim translationis psalterii præter officium *Missæ* meminit. Unde RODERICUM ex RODERICO interpretari licet, officium *Romanum* cum versione

T. VI. schol. in synod. p. 27. Antiq. medii ævi T. IV. differt. LVII. p. 859.

L. IX. de rebus Hisp. c. 18. T. VI. p. 28. Rod. Tolet. lib. VI. de reb. Hisp. c. 26.

psal-

a) „Verum ante revocationem (Tom. X. Conc. pag. 481. edit. Labb.) clerus & populus totius *Hispaniæ* turbatur, eoquod *Gallicanum* officium suscipere a Legato & Principe cogebantur, & statuto die, Rege, Primate, Legato, cleri populi que maxima multitudine congregatis, fuit diutius altercatum, clero, militia, & populo firmiter resistentibus, ne officium mutaretur, rege a regina suaso, contrarium minis & terroribus intonante. Ad hoc ultimo res pervenit, militari pertinacia decernente, ut hæc dissensio duelli certamine sedaretur. Camque duo milites essent electi, unus a rege, qui pro officio *Gallicano*, alter a militia & populis, qui pro *Toletano* pariter decertarent, miles regis illico victus fuit, populis exultantibus, quod victor erat miles officii *Toletani*. Sed rex adeo fuit a regina *CONSTANTIA* stimulatus, quod a proposito non discessit, duellum iudicans ius non esse. Miles autem, qui pugnaverat pro officio *Toletano*, fuit de domo *Mutantæ* prope *Pisoricam*, cuius hodie genus extat. Cumque ab hoc magna seditio in militia & populo oriretur, de-

mum placuit, ut liber officii *Toletani*, & liber officii *Gallicani* in magna ignis congerie ponerentur. Et indicto omnibus ieiunio a Primate, Legato & Clero, & oratione ab omnibus devote peracta, igne consumitur liber officii *Gallicani*, & profiliit super omnes flammam incendii, cunctis videntibus & Dominum laudantibus, liber officii *Toletani*, illæsus omnino a combustionem incendii alienus. Sed cum rex magnanimus, & suæ voluntatis pertinax executor, nec miraculo territus, nec supplicatione suavis voluit inclinari, sed mortis supplicia & direptionem minitans resistentibus, præcepit, ut *Gallicanum* officium in omnibus regni sui finibus servaretur. Et tunc cunctis stentibus & dolentibus inolevit proverbium: *Quo volunt reges, vadunt leges*. Et tunc *Gallicanum* officium tam in psalterio, quam in aliis nunquam antea susceptum, fuit in *Hispaniis* observatum, licet in aliquibus monasteriis fuerit aliquanto tempore custoditum, & etiam translatio psalterii in plurimis ecclesiis cathedralibus & monasteriis adhuc hodie recitatur. “

K k 2

psalterii *Gallicani* ab eo officium *Gallicanum* vocari, qua ratione nempe in *Galliis* tunc officium *Romanum* agebatur, idque Rex immutari permiserat ad infantiam uxoris CONSTANTIÆ, quæ erat de partibus *Galliarum*.

Cantus Gregoriani in Anglia propagatio.

L. II. c. 8.

VIII. Sed ad nos propius, cantumque *Romanum* redeamus, ut a S. GREGORIO ordinatus, brevique per Occidentem fertur sparsus: in *Angliam* quidem, si IOANNI *Diacono* fides, adhuc ipsius sancti illius Pontificis tempore, & iterum sub VITALIANO. „Huius GREGORII tempore (inquit in vita S. GREGORII) cum AUGUSTINO *Britannius* adeunte, per Occidentem quoque *Romanæ* institutionis cantores dispersi, Barbaros insigniter docuerunt. Quibus defunctis, occidentales ecclesiæ ita susceptum modulationis organum vitiarunt, ut IOANNES quidem *Romanus* cantor cum THEODORO, æque citive *Romano*, sed *Eburaci* Archiepiscopo, per *Gallias* in *Britannias* a VITALIANO fit Præsule destinatus: qui circumquaque positarum ecclesiarum filios ad pristinam cantilenæ dulcedinem revocans, tam per se, quam per suos discipulos multis annis *Romæ* doctrinæ regulam conservavit.“ Hæc iisdem verbis referuntur in vita B. NOTKERI *Balbuli* apud GOLDASTUM, & BOLLANDUM ad diem sextam *Aprilis*. V. BEDA vero, quæ hic VITALIANO adscribuntur, AGATHONI in acceptis refert, qui non ita multo post eandem

L. IV. de gestis Angl. c. 18.

insedit *Romanam* cathedram: accepisse nimirum *Benedictum* BISCOPUM, abbatem *S. Petri* in *Britannia* iuxta *Ostumbriam*, *Roma* in *Britanniam* remeantem, a Papa AGATHONE IOANNEM archicantorem *S. Petri*, & Abbatem *S. Martini*, in *Britanniam* perducendum, „quatenus in monasterio cursum cænnendi annum, sicut ad *S. Petrum Romæ* agebant, edoceret.“ Egisseque studiose Abbatem IOANNEM, ut iussionem acceperat Pontificis, & ordinem videlicet, ritumque canendi, ac legendi, viva voce præfati monasterii cantores edocendo, & ea, quæ totius anni circulis in celebratione dierum festorum poscebat, etiam litteris mandando, quæ eatenus in eodem monasterio servata, a multis iam tunc fuerint circumquaque scripta. Hæc BEDA. Qui subdit, non solum autem eundem IOANNEM ipsius monasterii fratres docuisse, verum de omnibus pene eiusdem provinciæ monasteriis ad audiendum eum, qui cantandi erant periti, confluisse: sed & ipsum per loca, in quibus doceret multos, invitare curasse. Idem postea BEDA de ACCA, Episcopo *Hagulfstadeni*, labente sæc. VII. narrat in eadem *Anglorum* historia, cantorem quoque egregium, nomine MABAN, qui a successoribus discipulorum Beati Papæ GREGORII in *Cantua* fuerat cantandi sonos edoctus, ad se suosque instituendos accersisse, ut nec Episcopus quidem ACCA refugerit officium cantoris: erat enim cantor peritissimus, eius etiam causa *Romanam* profectus. Sed iam ante IACOBUS *Diaconus Eboracensis*, & WILFRIDUS

L. V. c. 21.

Episc.

Episc. *Eboracensis* id curarunt. Et quidem S. WILFRIDUS opera usus EDDII, vitæ suæ scriptoris, quæ apud MABILONIUM legitur: ubi cap. 14. memoratur WILFRIDUS sub annum DCLXV. „Cum episcopalia officia per plura „spacia *Cantuarie* egisset, cum cantatoribus ÆDDE & ÆONA & cœmentariis „omnisque pene artis ministerio in regionem suam reversum, cum regula BE- „NEDICTI instituta ecclesiæ bene meliorasse.“ ÆDDE esse ipsum eius vitæ scriptorem EDDIUM seu HEDDIUM MABILONIUS adnotat. De quo ex PITSEO testimonium affert. „*Heddius* STEPHANUS cognominatus natione *Anglus*, Or- „dinis S. BENEDICTI, monachus *Cantuariensis*, congregationis *Giribennæ*, a „teneris annis ita in bonarum litterarum studiis enutritus, ut iam vir fa- „ctus, omnium scientiarum genere evaserit instructissimus. Multa quidem, „quantum invenire potui, non scripsit; sed illa tamen pauca puro terfo & „elegante stilo exarata. Musicus insignis & primus, teste BEDA, præter unum „IACOBUM, cantandi magister in *Nordbanbumbrorum* ecclesiis. Illuc enim „ex *Cantia* vocatus a WILFRIDO venit, & psalmodiam docuit.“ Is postea C. 44. S. WILFRIDUM ita loquentem inducit: „Nec non & ego primus post „obitum primorum procerum a Sancto GREGORIO directorum (curavi) quo- „modo iuxta ritum primitivæ ecclesiæ consono vocis modulamine binis ad- „stantibus choris persultare: responsoriis, antiphonisque reciprocis instrue- „rem.“ V. BEDA, qui & ipse præter quotidianam curam in ecclesia can- tandi, semper aut scribere, aut discere, aut docere dulce habuit, hæc felicissima, ex quo *Britanniam* petierunt *Angli*, suæ gentis deprædicat tempora reipublicæ, & ecclesiæ *Anglicanæ*. „Cum inter alia & quicumque lectionibus sacris cu- perent erudiri, haberent in promptu magistros, qui docerent. Et sonos can- tandi in ecclesia, quos eatenus in *Cantia* tantum noverant, ab hoc tem- pore per omnes *Anglorum* ecclesias discere cœperunt. Primusque excepto „IACOBO (de quo supra diximus) cantandi magister *Nordambumbrorum* „ecclesiis EDDI cognomento STEPHANUS fuit invitatus de *Cantia* a Reveren- „dissimo viro WILFRIDO.“ De IACOBO diacono S. PAULINI episcopi primum *Eboracensis*, postea *Roffensis* circa medium sæc. VII. iam ad finem lib. II. eiusdem hist. gentis *Anglorum* perhibuerat BEDA, eum iuxta morem *Romanum* seu *Cantuariorum* magistrum ecclesiasticæ cantionis multis extitisse a). Unde palam est, quanta cura in *Anglia* sit conservata propagataque disciplina cantus *Romani*. Ecclesiasticis decretis firmatum id fuit an. 747. in

Sec. IV. P. I.
Aët. O. S. B.
p. 676. &c.

Miræus in
Trith. de scri-
ptor. eccles.
p. 65.
Hist. gent.
Angl. lib. IV.
c. 2.

a

Clo-

a) „Reliquerat autem in ecclesia sua *Eboraci* IACOBUM Diaconum, virum utique ecclesiasticum & sanctum, qui multo ex hinc tempore in ecclesia manens, magnas antiquo hosti prædas docendo & baptizando eripuit. Cuius nomine vicus, in quo maxime solebat habitare iuxta ca-

taram usque hodie cognominatur. Qui quoque cantandi in ecclesia peritissimus, recuperata postmodum pace in provincia, crescente numero fidelium, etiam magister ecclesiasticæ cantionis iuxta morem *Romanorum* seu *Cantuariorum* multis cœpit existere.“ K k 3

a *Cloveshoviensi* apud *Anglos* Concilio a), quod iam antea in usu fuerat, sed cum aliqua forte diversitate iuxta eundem *MABILLONIUM* in annalibus, ut in *Missarum* celebratione & cantilenarum modo ritus *Romani* fervarentur. Idem alibi memorat motus, ob cantus mutationem, a *TURSTINO* Monacho *Cadomenfi* excitatos, quem Rex *Glastoniensi* monasterio præposuerat. „Hic ut protervus erat (referente *ORDERICO*) suos *Glastonios* cantum, quem a Beati *GREGORII* Papæ discipulis acceperant, relinquere, sibi ignotum, nec auditum antea cantum a *Flandrensibus* & *Nortmannis* ediscere coegit. Hinc orta lis est acerrima, quam mox facri ordinis contumelia subsequuta est. Cum enim nova instituta recipere detrectarent monachi, & nihilominus contumacis pertinacia magistri persisteret; laici, abbati suffragati, monachis vim intulere: quorum alii crudeliter percussi, alii lethaliter fauciati sunt.“ *Henricus* de *KNYGTHON* canonicus *Leycestrensis* libro secundo de eventibus *Angliæ*, *WILHELMI* cuiusdam seu *WITTI Fiscanensis* cantum fuisse dicit, quem *TURSTINUS*, inter cæteras stultitiæ suæ ineptias, *Gregorianum* cantum in officio aspernatus, exercere, monachos suos compellere cœperit; sed qualis iste cantus fuerit, & in quo a *Gregoriano* abierit, non constat. Referuntur hæc ad annum 1049. *SIMEON Dunelmensis* monachus de *Reg. Angl.* p. 212. eiusdem innovationis cœptæ a *B. GUILIELMO* Abbate *S. BENIGNI Divionensis*, meminit, atque ex eo auctores hist. litterar. *Franc.* „Il semble même qu’il introduisit dans le chant une nouvelle methode, differente du chant *Gregorien*, laquelle se communica aux monasteres de sa dependance, & autres de *Normandie*. On en iuge ainsi, sur ce que *TURSTIN* moine de *S. ETIENNE* de *Caen*, ou l’on suivoit la nouvelle methode, aiant voulu l’etablir a *Glastemburi* en *Angleterre*, dont *GUILLAUME* le conquerant l’avoit fait abbé, il l’y eleva a cette occasion une espece de sedition facheuse.“ Patet ex vita *S. GUILIELMI* commendationem fuisse cantus *Romani* b).

Tom. VII.
p. 34-

IX.

a) „Ut uno eodemque modo dominicæ dispensationis in carne sacrosanctæ festivitates, in omnibus ad eas rite competentibus rebus, id est in baptisimi officio, in *Missarum* celebratione, in cantilenæ modo celebrentur, iuxta exemplum videlicet quod scriptum de *Romana* habemus ecclesia. Itemque ut per *gyrum* totius anni natalitia sanctorum uno eodem die, iuxta martyrologium eiusdem *Romanæ* ecclesiæ, cum sua sibi convenienti psalmodia seu cantilena venerentur. (Et can. 15.) Ut septem canonicæ orationum diei & noctis horæ diligenti cura cum psalmodia & cantilena sibi met convenienti obferrentur, & ut eandem monasterialis psalmodiæ parilitatem ubique sectentur, nihilque, quod

communis usus non admittit, præsumant cantare aut legere, sed tantum quod ex sacrarum scripturarum auctoritate descendit, & quod *Romanæ* ecclesiæ consuetudo permittit, cantent vel legant, quatenus unanimes uno ore laudent Deum.“
b) „Cum supernæ dulcedinis nectare artificialis etiam musica perdoctus ac comptus dogmate, quidquid in psallendo choris suorum psallebatur die ac nocte tam in antiphonis, quam in responsoriis, vel hymnis corrigendo & emendando ad tantam direxerit rectitudinem, ut nullis decentius ac rectius psallere contingat in tota ecclesia *Romana*. Psalmorum nihilominus concentum dulcissimo ultra omnes distinguens decoravit melodimate.“

IX. Habuit suum sub prima Regum stirpe *Gallia* cantum, quando non raro Reges ipsi musices studiosos fuisse legimus, veluti de CHILPERICO I. ex GREGORIO *Turon.* FAUCHET in suis antiquit. *Gallicanis L. III. c. 21.* narrat a), eum ad imitationem SEDULII poetæ christiani versus composuisse, musicamque sub eo floruisse. Ad baptismum filii eius, levante GUNTRAMNO avunculo, ut frequentes concurrentes Episcopi cantores suos adducerent, curavit, qui solemnitatem ornarent, atque in conviviis etiam certatim cantum instituerent, compositisque choris psallerent; ut adeo tunc cantum comitum fuisse oporteat, & delectabilem. Idem de DAGOBERTO testatur, cum vespersarum cantui assisteret apud sanctimonialia, suavitate vocis NANTILDIS abreptum, eam sibi sponsam expetiisse. Quodsi tamen exemplis standum est, quæ ex reliquiis antiqui cantus *Gallicani* LEBEUF in tractatu historico de Cantu eccles. affert, simplex magis fuit, quam cantus *Romanus*, ad instar cantus *Ambrosiani*, ut psalmorum aliqua exempla habet, quæ demonstrant, facile tunc fuisse, sine lineis, notarum ac cantus discrimina observare. Exempli causa esse possunt Præfationes, & oratio dominica in Missa, in quibus similem cantum inde ab antiquissimis temporibus in libris liturgicis inveni. Provocat vero LEBEUF ad *Sanctus* feriale, quale etiamnum passim canitur, paucorum quidem tonorum intercapedine, ac exigua vocis flexione, quin aliquid de suavitate cantus deperiret. „Erat (inquit) cantus *Romanus* „magis variegatus, quam antiquus cantus *Gallicanus*. Id quod illum cantum magis delectabilem & acceptum faciebat. Tam sedula huic rei datur opera, ut dici possit, eos, qui in *Francia* componendis cantibus incumbant, locupletasse melodiis, quæ æquabant, ac etiam superabant cantus antiphonarii *Romani*: erantque tam magno numero, ut libri *Francici* in hoc genere successu temporis magis studiosorum consideratione digni haberentur, quam *Romani*.“ Idem singulariter modulationem psalmi *In exitu Israel* in Dominica notat, qui cantoribus *Romanis*, sæculo octavo & nono in *Franciam* venientibus, ita arriserit, ut *Romæ* in usum vocarent. Cantus illius psalmi hodieque apud nos singularis est, & egregius, quidquid contra postea exceptum sit ab ipso S. BERNARDO, si est auctor tractatus, eius nomine editi *de musica*, quod postea disquiremus. Offensus autem solum, quod singularis esset, quo non obstante, simplicitate & ingeniosa compositione delectat, ut quod in commendationem antiqui cantus *Gallicani* diximus, confirmet, in quo tantum operæ non frustra *Galli* olim posuerunt: qualem exempli causa clericum suum ARMENTARIUM GREGORIUS *Turonensis* laudat, cui tam facile erat sonorum modulationes appendere, ut eum non putares hoc meditari, sed scribere in servitio valde strenuum, & in commissio

Cantus Gallicanus.

a

Cap. III.

Id. p. 37.

L. I. de miraculis S. Martini c. 33.

so

a) Voyez l'hist. de la Musique T. I. p. 184.

fo fidelem. Quodque diximus de *Romanis*, etiam a *Gallis* hic aliquid mutuantibus, ex WALAFRIDO *Strabone* confirmatur: „Et quia (inquit) *Gallia* „*cana* ecclesia viris non minus peritissimis instructa sacrorum officiorum instrumenta habebat non minima: ex eis aliqua *Romanorum* officii immixta „dicuntur, quæ plerique & verbis & sono se a cæteris cantibus discernere „posse fateantur. Sed privilegio *Romanæ* Sedis observato, & congruentia „rationabili dispositionum apud eam factarum persuadente, factum est, ut „in omnibus pene *Latinorum* ecclesiis consuetudo & magisterium eiusdem „Sedis prævaleret: quia non est alia traditio æque sequenda, vel in fidei regula, vel in observationum doctrina. Paulo ante mentionem fecimus cantorum *Francigenarum* sæc. XIII. *Italiam* obeuntium, atque ritu etiam *Ambrosiano* adoptatarum melodiarum *Francigenarum*. Si ex hodierno more iudicandum foret, dici posset, *Gallos* in cantionibus vernaculis sequiori etiam ævo ingenio indullisse suo. Abbas le BEUFIUS eiusmodi cantiones (*chansons du Comte de Champagne, & chants & complaints de Danz de Gauthier &c.* qui proprie huius loci non sunt) quamvis summa cura indagavit, examinaritque inde a sæc. XI. XII. & XIII. nihil vero reperit „que des airs peu mélodieux, des airs dans les quels on laissoit bien des agrémens a suppler aux „chantres des airs, qui n'étoient autre chose, que du chant *Gregorien*, & „même du septième mode, c'est a dire du plus ingrat, du plus, & du moins „mélodieux; mais les oreilles de ce temps la y étoient apparamment accoutumées, & ces airs leur paroissoient beaux.“ *Dissert. sur l'état des Sciences sous le Roi ROBERT &c.*

Cui deinceps cum officio Romanus substitutus paucis exceptis.

X. Accidit hoc etiam in *Galliis*, ut cum aliis, ad ritum officiumque divinum pertinentibus, modus canendi *Romanus* successu temporis adoptaretur. Observat MABILLONIUS in libro primo de Liturgia *Gallicana*, & præfatione in Sacramentarium *Gallicanum*, parte secunda T. I. Musæi *Italici*, *Gallos* primum accepisse ab ecclesia *Romana* Canonem *Missæ*. Valde autem hæreo, an non secundum antiquissimum *Gallicanum* cantum composita sit modulatio *Præfationis* ad canonem, quam in antiquissimis Sacramentariis eodem, ut hodie fit, modo cantatam, notisque expressam deprehendimus in Sacramentariis *Gallicanis*, dabimusque ectypon eiusdem ex bibliothecæ nostræ Sacramentario sæculi IX. vel X. nec non orationis dominicæ post canonem cantari solitæ ex antiquissimo Sacramentario *S. Dionysii* prope *Parisios*. Quæ saltem avitam simplicitatem magis sapiunt, integritatemque religiosius unacum ipso canone custoditam. Quoad psalterium, quod præcipuum est in reliquis divini officii partibus, singularem eius versionem cantandam in *Galliæ* ac quibusdam *Germaniæ* ecclesiis fuisse traditam, testantur

WALA-

WALAFRIDUS *Strabo*, & BERNO *Augicnſis*. Hic in epiſtola apud MABILLONIUM ad MEGINFRIDUM & BENNONEM (quam nos ex codice *Salenitano* inter ſcriptores de re muſica integram damus) ubi de S. HIERONYMO agens, quædam habet a), quibus lux affunditur iis, quæ paulo ante dixi de mutatione officii *Toletani* in *Gallicanum*, ubi pſalterii bis fit mentio, atque intelligi poteſt de hac peculiari verſione, qua deinceps conſtanter uſa eſt eccleſia *Gallicana*, licet cantum *Romanum* dudum antea ſub PIPINO aſſuſerit. Quod probe diſcernendum eſt in WALAFRIDO *Strabone*, qui idem de pſalterio *Gallicano* ex verſione HIERONYMI commemorat, ſed GREGORII *Turonenſis* opera, in *Gallicanam* eccleſiam induſtum, aſſerit. Quod nec ipſum citato MABILLONIO probatur, qui ex ipſo GREGORIO *Turonenſi*, & antiquiſſimis MSS. Pſalteriis *San-Germanenſibus*, & FORTUNATI hymno *De cruce* oſtendit, pſalterium, ab HIERONYMO emendatum, quod *Gallicanum* vocatur, nondum receptum tum in *Gallia* fuiſſe; itaque GREGORIUM inter & WALAFRIDUM intervallo admiſſum, fortaſſe opera S. BONIFACII, *Moguntini* Pontificis, qui illud *Gallicanis*, *Germanicis*que eccleſiis tradiderit. Ex illis vero, quæ de mutatione officii *Toletani* attulimus, firmatur altera MABILLONII obſervatio in BERNONIS verbis: nempe, *Romanos* eius tempore, id eſt, medio ſæculo undecimo, ſuæ verſioni adhæſiſſe, qua ex verſione antiphonæ, quæ in cantu *Romano* adhibentur, excerptæ ſint. Patet hinc *Romanos* Pontifices, ipſumque GREGORIUM VII. ſedis ſuæ ſtudioſiſſimum, non ſolum indulgiſſe *Gallis* peculiarem pſalterii verſionem, ſed per legatum ultro id egiſſe, ut etiam in eccleſia *Hiſpanica* adoptaretur. Quin poſtrema demum ætate, PII V. iuſſu, ubique recepta eſt *Vulgata*, ſeu *Gallicana* hæc editio, præterquam in una *Roma Vaticana* eccleſia, & extra urbem in *Mediolanenſi*: quæ utræque antiquum pſalterium retinent, uti etiam eccleſia S. MARCI apud *Venetias*. Ex veteri verſione, quam *Italani* vocant, excerptæ ſunt antiphonæ multæ; Tractus inſuper, & aliæ partes officii eccleſiaſtici, ut etiamnum in eccleſia canuntur, atque iam MONTFAUCONIUS obſervavit. Aſſertque exemplum ex cantico MOYSIS *Exodi XV. 26.* quod ſecundum veterem verſionem ſic habet: *Exhortatus*

De curſu Gallic. §. II.

a

Palæogr. Gr. lib. III. c. 7.

a) „ Inter cætera (inquit) ex emendata LXX. interpretum translatione pſalterium ex *Græco* in *latinum* vertit, illudque cantandum omnibus *Galliæ* ac quibusdam *Germaniæ* eccleſiis tradidit. Et ob hoc *Gallicanum* pſalterium appellavit, *Romanis* adhuc ex corrupta *vulgata* editione pſalterium canentibus: ex qua *Romani* cantum compoſuerunt, nobisque uſum cantandi contradiderunt. Unde accidit, quod verba, quæ

in diurnis vel in nocturnis officiis canendi more modulantur, intermiſceantur, & conſuſe noſtris pſalmis inferantur, ut a minus peritis haud facile poſſit diſcerni, quid noſtræ, vel *Romanæ* conveniat editioni. Quod pius pater ac peritus magiſter intuens, tres editiones in uno volumine compoſuit; & *Gallicanum* pſalterium, quod nos canimus, ordinavit in una columna, in altera *Romanum*, in tertia *Hebræum*. “

hortatus es in virtute tua, in requie sancta tua. Et feria V. in Cœna Domini canitur pro antiphona adhuc MOYSES canticum, mutato tamen illo *in requie*, nam ibi legitur *in refectioe*. Hæc porro antiphona ex ipso cantico pro more solito desumpta, secundum veterem *Italiam* versionem legitur; quia secundum eandem versionem, tunc in ecclesia usu receptam, totum canticum in officio legebatur. Post inventam autem S. HIERONYMI versionem canticum quidem, ut in eadem HIERONYMI versione erat, in officium inductum est; sed prisca antiphona secundum veterem *Italiam*, ibidem relicta, hæctenus canitur feria quinta in Cœna Domini.

Sub PIPINO.

De rebus eccles. c. 25.

L. I. c. 6.

a

XI. Sic ergo Ecclesia concessit in usum *Gallicanum* quoad psalterii versionem; cum contra assumserit iam sub PIPINO ecclesia *Gallicana* usum antiphonarum *Romanarum*, uti ex BERNONE discimus, atque ipsum cantum, quod inter cæteros, WALAFRIDUS docet. „Psalmos autem (inquit) cum secundum LXX. interpretes *Romani* adhuc habeant, *Galli*, & *Germanorum* „aliqui, secundum emendationem, quam HIERONYMUS Pater de LXX. „editione composuit, psalterium cantant. Quam GREGORIUS *Turonensis* „episcopus a partibus *Romanis* mutuata, in *Galliarum*, dicitur, ecclesias trans- „tulisse. Cantilenæ vero perfectiorem scientiam, quam pene iam tota *Fran-* „cia diligit, STEPHANUS P. cum ad PIPINUM, patrem CAROLI M. (impri- „mis in *Franciam*) pro iustitia S. PETRI, a *Longobardis* expetenda, venisset, „per suos clericos, petente eodem PIPINO, invexit, indeque usus eius lon- „ge lateque convaluit.“ SIGEBERTUS ad postremum ZACHARIÆ P. annum, nimirum Christi 751. hoc revocat: „PIPINUS rex *Galliarum* ecclesias cantibus „*Romanæ* auctoritatis suo studio, melioravit.“ Ubi vides, non Pontificis, quisquis tunc *Romanam* ecclesiam rexerit (qua de re BARONII annales ad an. 752. consuli possunt) sed regis studio, rem tribui. Idem facit auctor operis *Carolini* contra synodum *Græcorum* de imaginibus, ecclesiam *Gallicanam* laudans, quod, suscepto ordine psallendi ac modulationis, ecclesiæ *Romanæ* accesserit a). Ordo psallendi, cum psalterium esset diversum, cantus ipse est, uti ex Capitularis CAROLI M. *Aquisgrani* editi, capitulo octogesimo constat, ubi præcipitur: „Ut monachi cantum *Romanum* per nocturnale ac graduale „officium fervent, uti ipsius CAROLI genitor PIPINUS præceperat, quando „*Galli-*

a) „Quæ cum a primis fidei temporibus cum ea perstaret in religionis sacræ unione, & ab ea paulo distaret, quod tamen contra fidem non est, in officiorum celebratione, venerandæ memoriæ genitoris nostri illustrissimi PIPINI regis cura & industria, sive adventu in *Galias* reverentissimi & sanctissimi Viri STEPHANI *Romane* urbis Antistitis, est ei etiam in psallendi ordine copu-

lata, ut non esset dispar ordo psallendi, quibus erat compar ardor credendi, & quæ unitæ erant unius sanctæ legis sacra lectione, essent etiam unitæ unius modulationis veneranda traditione, nec sciuingeret officiorum varia celebratio, quas coniunxerat unicæ fidei pia devotio.“

„ *Gallicanum* cantum abstulit ob unanimitatem & concordiam apostolicæ fedis cum sancta DEI ecclesia.“ Seu ut habetur apud MABILLONIUM. „ Ob humanitatem apostolicæ fedis, & sanctæ DEI ecclesiæ pacificam concordiam. Curavit (inquit GUAGUINUS de PIPINO) præterea religiosus princeps auctore REMIGIO *Rothomagorum* antistite emendatiora facere, quæ antea rudia & inculta in ecclesiasticis officiis cantabantur.“ Fuerat tunc ex urbe missus ad REMEDIUM seu REMIGIUM, episcopum *Rotomagensem*, PIPINI fratrem, SIMEON *secundicerius* cantorum, qui monachos eius diocesis *Romanum* cantum edoceret; mortuo vero GEORGIO *primicerio* cantorum, cum *Romam* esset revocatus a PAULO P. REMIGIUS quosdam e suis monachis *Roman* misit, ut a *Romanis* cantoribus cantum edocti, plenius apud suos *Romanam* modulationem traderent. Discimus hoc ex epistola PAULI P. ad PIPINUM, quæ est quadragesima tertia codicis *Carolini*, excusatoria, quod SIMEONEM revocare coactus sit, de quo in epistola monachis, qui *Roman* ob id missi sunt, tradita, ipse PIPINUS apud pontificem conquestus est a). Misit pontifex unacum epistola atque libris DIONISII *Areopagita*, dialectica ARISTOTELIS, aliisque libris græce scriptis, antiphonale & responsale, ut cantus *Romani* consuetudo in ecclesias *Gallicanas* induceretur. At vero nihil sibi *Gallos* proprium servasse, nullamque amplius ipsos in hoc studio operam posuisse, asseverari nequit. *Amalarius* FORTUNATUS *Metensis* diaconus in libro de ordine antiphonarii, de antiphonis, quæ sunt ex evangeliiis quotidianis, dubitat b):

T. II. *Annal.*
Bened. ad an.
758. n. 34.
p. 184.
L. III. *bist.*

a

b

an

a) „ In eis siquidem (rescribit Pontifex) comperimus exaratum, quod præsentis DEO amabilis REMEDI germani vestri monachos SIMEONI scholæ cantorum priori contradere deberemus, ad instruendum eos in psalmodiæ modulatione, quam ab eo apprehendere tempore, quo illic in vestris regionibus extitit, nequiverant. Pro quo valde ipsum vestrum asseritis germanum tristem effectum, in eo quod non eius perfecte instruxisset monachos. Et quidem benignissime rex satisfacimus christianitati tuæ, quod nisi GEORGIUS, qui eidem scholæ præfuit, de hac migrasset luce, nequaquam eundem SIMEONEM a vestri germani servitio abstrahere niteremur. Sed defuncto præfato GEORGIO, & in eius idem SIMEON, utpote sequens illius, accedens locum, ideo pro doctrina scholæ eum ad nos accersivimus. Nam absit a nobis, ut quippiam, quod vobis, vestrisque fidelibus onerosum existit, peragamus quoquo modo: potius autem, ut præfatum est, in vestræ charitatis dilectione firmi permanentes, libentissime, in quantum virtus suppetit, voluntati vestræ obtemperandum decertamus. Propter quod & prædictos vestri

germani monachos sæpe dicto contradidimus SIMEONI; eosque optime collocantes, solerti industria eandem psalmodiæ modulationem instrui præcepimus, & crebro in eadem, donec perfecte eruditi efficiantur, pro amplissima vestra excellentiæ atque nobilissimi germani vestri dilectione, ecclesiasticæ doctrinæ cantilena disposuimus efficaci cura permanere.“

b) „ Post officium (inquit de ord. antiph. c. 68.) quo dedicatur ecclesia, scripsi antiphonas de evangeliiis, de quibus interrogavi magistros *Romanæ* ecclesiæ, si illas canerent. Responderunt, nequaquam: Nostri tamen magistri dicunt, se eas ab eis percepisse per primos magistros, quos melodiam cantus *Romani* docuerunt infra terminos *Francorum*: DEUS scit, si isti fallantur, aut si sefellissent, qui gloriati sunt, se eas percepisse a magistris *Romanæ* ecclesiæ, aut *Romani* propter incuriam & negligentiam eas amisissent, aut si unquam cantassent eas, tamen nos cantamus illas propter verba saluberrima, & auctoritatem nostrorum cantorum, qui gloriantur, magisterio se uti cantilenæ exercitationis.“

L 1 2

an vero hoc iam tempore in lingua vulgari cantus ecclesiastici peculiare in Gallis fuerint, me latet. LEBEUF certe eiusmodi notavit lingua rustica *Romana* noni circiter sæculi, a CAROLI Magni temporibus: suntque paraphrasæ actuum sanctorum, qui canebantur, ad explicandas populo historias SS. Martyrum, ut nihil dicam de cantilena *Gallica* in musica quadrata seu mensurata inter BEDÆ opera; sed ultra sæculum XII. certo non assurgit. Id ex verbis AMALARIJ eruitur, non sibi religioni duxisse Gallos in suo cantu, postquam etiam *Romanus* obtinuit, ea sibi servare, quæ sua se auctoritate commendabant, etsi forte ex usu *Romano* non essent; moxque palam fiet, non adeo expedite cantum etiam & melodiam *Romanam* sub PIPINO esse susceptam, quin successoribus eius adhuc fuerit in hac re elaborandum.

CAROLO M. XII. CAROLUS M. patris sui exemplo ad hoc excitatus, in hac re sedulam posuit operam. *Accensi præterea*, sunt ipsius CAROLI verba apud BALUZIUM & MABILLONIUM, *venerandæ memoriæ PIPINI genitoris nostri exemplis, qui totas Galliarum ecclesias suo studio Romanæ traditionis cantibus decoravit.* Suo loco ex AURELIANO, & aliunde notabimus, quod etiam AVENTINUS & Iacobus CURIO perhibent, CAROLUM M. etiam ex *Græcorum* disciplina cantus modos auxisse: cumque ex GREGORII instituto quatuor dumtaxat tropi seu modi, *Phrygius, Dorius, Lydius, Mixolydius*, quos vulgus cantorum *tonos authentos* vocat, in usu fuissent; ne *Latini* ulla ex parte *Græcis* cederent, *ducem a comite* divisit, quatuor subdititios modos a quatuor primariis distinxit, octo tropos fecit: illos cantores *plagios*, id est, *obliquos* nuncupant. Nec alio consilio hoc fecit, quam ut ecclesia omnem scripturæ *δευόρητα* ac maiestatem congruentibus sonis exprimere posset: & ut scripturæ concentuum suavitate conspectiores in cœtu christianorum redderentur. Etiam cum *Græci* legati *Aquisgrani* patriis ceremoniis rem divinam facerent, & psallerent, CAROLUS Magnus, qui occulte subauscultabat, captus dulcedine cantus, iussit eos numeros excipi. Alias S. AMBROSIO quatuor authentorum constitutio, S. GREGORIO additio 4. *plagalium* tribuitur, quod hic etiam a *Græcis Cpoli Apocrifarius* discere potuit. Id vero, quod mox memoravimus, *San-Gallensis* monachus his verbis narrat.

» Hic replicandum videtur, quam sapientissimos homines præclarissimus KAROLUS habuerit in omnibus. Cum igitur *Græci* post matutinas laudes imperatori celebratas in octava die Theophaniæ secreto in sua lingua psallerent, & ille occultatus in proximo carminum dulcedine delectaretur, præcepit clericis suis, ut nihil ante gustarent, quam easdem antiphonas in latinum conversas ipsi præsentarent. Inde est, quod omnes eiusdem sunt toni, & quod in una ipsarum pro *contrivit, conteruit* positum invenitur.

Quod

T. I. Capitulum.
col. 203.
Vet. analect.
in f. p. 73.
Aventin.
L. IV. annalium Boiorum.
Curio
L. II. chronic.

L. II. c. 10.
de gestis Caroli M.

Quod subdit de omni genere organorum, ex Oriente allatorum, notabimus postea. Ad *Romani* vero cantus instaurationem, factam a CAROLO M. annos 774. & 790. SIGEBERTUS in chronico designat; cui consentit ÆMILIUS lib. II. Chronicon vero *Moisiacense* ad an. 802. refert a). Fertur usus opera *Pauli VARNEFRIDI* diaconi, qui ei a sacris erat. Utroque tempore adventus imperatoris in *Italiam* collocatur. Unde etiam a IOANNE *Diacono*, auctore vitæ S. GREGORII, & rerum gestarum CAROLI M. scriptoribus, res, CAROLO *Romæ* præfente, accidisse narratur b). Remque iisdem verbis enarrat EKKEHARDUS: singulares vero quasdam circumstantias affert monachus *Engolismensis* in vita eiusdem CAROLI ad annum 787 c). ADEMARUS in

a

b

De castibus
Mvrii S. Galli
c. 4.

vita

c

a) SIGEBERTUS ad annum 774. ita scribit. „KAROLUS rex offensus dissonantia ecclesiastici cantus inter *Romanos* & *Gallos*, & iudicans, iustius esse de puro fonte, quam de turbato rivo bibere, duos clericos *Romam* misit, ut authenticum cantum a *Romanis* discerent, & *Gallos* docerent. (Et ad annum 790.) KAROLUS rex, honestati ecclesiasticæ omnino intentus, legendi & psallendi disciplinam diligenter correxerunt. Perpendens enim, iterum *Gallos* a *Romanis* in cantando discrepare, *Metenses* vero sola naturæ levitate paululum quid dissonare, per cantores, rursus sibi ab ADRIANO Papa a *Roma* directos, dissonantiam cantus correxit.“

b) „Sed & CAROLUS noster Patricius (sunt verba IOANNIS *Diaconi* lib. II. c. 9. & 10.) rex autem *Francorum*, dissonantia *Romani* & *Galliani* cantus *Romæ* offensus, cum *Gallorum* procacitas cantum a nostratibus quibusdam næviis argumentaretur esse corruptum, nostrique e diverso authenticum antiphonarium probabiliter ostentarent, interrogasse fertur, quis inter rivum & fontem limpidiorem aquam conservare soleret? Respondentibus fontem, prudenter adiecit: ergo & nos qui de rivo corruptam lympham usque hætenus bibimus, ad perennis fontis necesse est fluenta principalia recurramus. Mox itaque duos suorum industrios clericos ADRIANO tunc episcopo dereliquit: quibus tandem satis eleganter instructis, *Metensem* metropolim ad suavitatem modulationis pristinæ revocavit, & per illam totam *Galliam* suam correxit. Sed cum multa post tempora defunctis his, qui *Romæ* fuerant educati, cantum *Gallianarum* ecclesiarum a *Metensi* discrepare prudentissimus regum vidisset, ac unumquemque ab alterutro vitiatum cantum iactantem adverteret: Iterum, inquit, redeamus ad fontem. Tunc regis precibus, sicut hodie quidam veridice ad-

stipulantur, ADRIANUS Papa permotus, duos in *Galliam* cantores misit: quorum iudicio rex omnes quidem corrupisse dulcedinem *Romani* cantus levitate quadam cognovit: *Metenses* vero sola naturali feritate paululum quid dissonare prævidit.“

c) „Et reversus est piissimus CAROLUS, & celebravit *Romæ* pascha cum Domino apostolico: ecce orta est contentio per dies festos paschæ inter cantores *Romanorum*, & *Gallorum*. Dicebant *Galli*, melius se cantare & pulchrius, quam *Romani*. Dicebant se *Romani* doctissime cantilenas ecclesiasticas proferre, sicut docti fuerant a Sancto GREGORIO Papa, *Gallos* corrupte cantare, & cantilenam sanam destruendo, dilacerare. Quæ contentio ante Dominum regem CAROLUM pervenit. *Galli* vero propter securitatem Domini regis CAROLI valde exprobrabant cantoribus *Romanis*. *Romani* vero propter auctoritatem magnæ doctrinæ, eos stultos, rusticos, & indoctos velut bruta animalia affirmabant, & doctrinam Sancti GREGORII præferebant rusticitati eorum. Et cum altercatio de neutra parte finiret, ait piissimus rex CAROLUS ad suos cantores: *Dicite palum quis purior, & quis melior, aut fons vivus, aut rivuli eius longe decurrentes?* Responderunt omnes una voce, fontem velut caput & originem puriorem esse, rivulos autem eius, quanto longius a fonte recesserint, tanto turbulentos, & fordibus ac inmunditiis corruptos. Et ait Dominus rex CAROLUS: *Revertimini vos ad fontem sancti GREGORII, quia manifeste corrupistis cantilenam ecclesiasticam.* Mox petiit Dominus rex CAROLUS ab ADRIANO Papa cantores, qui *Franciam* corrigerent de cantu. At ille dedit ei THEODORUM & BENEDICTUM, *Romanæ* ecclesiæ doctissimos cantores, qui a Sancto GREGORIO eruditi fuerant; tribuit antiphonarios Sancti GREGORII, quos ipse notaverat nota *Romana*.“

L 1 3

- e. 8. vita CAROLI M. ad eundem annum hoc idem repetit. EGINARDUS vero in vita CAROLI, eiusdem non solum in hac re studium & industriam generatim collaudat, sed etiam imperatoris peritiam. *Legendi atque psallendi disciplinam diligentissime emendavit. Erat enim utriusque admodum peritus, quamquam nec publice legeret, nec nisi submissum, & in commune cantaret.*
- L. IV. capit. Ipse vero CAROLUS fancitum voluit de cantu, ut secundum ordinem & morem *Romanæ* ecclesiæ fiat cantus, & eius nomine auctor operis *Carolini*
- c. 256.
- Lib. I. contra synodum *Græcorum* de imaginibus, postquam deprædicasset PIPINI patris in hac re operam: „Quod quidem (pergit) & nos, collato nobis a „DEO *Italiae* regno, fecimus, sanctæ *Romanæ* ecclesiæ fastigium sublimare „cupientes, reverentissimi Papæ ADRIANI salutaribus exhortationibus parere „nitentes; scilicet ut plures illius partis ecclesiæ, quæ quondam apostolicæ „sedis traditionem in psallendo suscipere recusabant, nunc eam cum omni „diligentia amplectantur, & cui adhæferant fidei munere, adhæreant quæ „que psallendi ordine. Quod non solum omnium *Galliarum* provinciæ & „*Germania*, sive *Italia*, sed etiam *Saxones* & quædam aquilonalis plagæ „gentes per nos, DEO annuente, ad veræ fidei rudimenta conversæ, facere „noscuntur.“ Ubi haud obscure respicit ad eam contentionem, quæ primum efferbuit *Romanos* inter & *Gallos*, recusantibus hisce, *Romano* sese accommodare cantui, & suum præferentibus modum a). Edidit MURATORIUS
- a
- T. IV. rer. LANDULPHI *senioris Mediolanensis* historiam, in qua habetur, sub HADRIANO I. Pontifice in *Romano* Concilio constitutum fuisse, ut CAROLUS *per totam linguam proficisceretur latinam, & quidquid diversum in cantu & mysterio divino inveniret a Romano, totum deleret, & ad unitatem Romani mysterii uniret.*
- Ital.

In urbe Metensi & alibi in Gallia.
Lib. de episcopis Metensibus.

XIII. Prima & præcipua *Romani* cantus informatio in ecclesia, scholæque *Metensi* fuit facta. Id iam laudis tribuit PAULUS *Diaconus* CHRODEGANGO, qui sub PIPINO floruit. „Clerum adunavit, & ad instar cœnobii intra claustrorum septa conversari fecit: normamque eis instituit, qualiter in ecclesia militare deberent: quibus annonas vitæque subsidia sufficienter largitus est, ut perituris vacare negotiis non indigentes, divinis solummodo officiis excubarent, ipsumque clerum abundanter lege divina, *Romanaque* imbutum cantilena, morem atque ordinem *Romanæ* ecclesiæ servare præcepit. Quod usque ad id tempus in *Metensi* ecclesia factum minime fuit.“ SIGEBERTUS ad an. 774. refert, CAROLUM duos clericos *Romam* misisse, ut authen-

a) Vide etiam quæ auctor *Gallicus* historix de musica & eius effectibus T. I. p. 187 &c. refert de contentione, quæ *Romæ* sub pontificatu LEO-

NIS III. inter cantores *Romanos* & *Gallicos* fuerit.

authenticum cantum a *Romanis* discerent. *Et per hos, inquit, primo Metensis ecclesia, & per illam omnis Gallia ad auctoritatem Romani cantus revocata est.* Dum vero cito reliqua *Gallia*, non ita *Metensis* ecclesia, a cantus *Romani* integritate defecit, ut iterum opera regis CAROLI indiguerit, quod idem SIGEBERTUS ad an. 790. narrat: „Perpendens enim, iterum Gallos a „ *Romanis* in cantando discrepare, *Metenses* vero sola naturæ levitate paululum quid dissonare, per cantores, rursus sibi ab ADRIANO P. a *Roma* directos, dissonantiam cantus correxit. Apud IOANNEM *Diaconum* in vita S. GREGORII P. L. II. c. 9. & 10. hæc omnia iisdem fere referuntur verbis, post citata primum de contentione *Romanos* inter & *Gallicanos* cantores verba: „CAROLO fatius iudicante, ab ipso fonte „ haurire cantus *Gregoriani* suavitatem, ad quam suavitatem modulationis „ pristinæ primum *Metensem* metropolim revocavit, & per illam totam *Galliam* suam correxit. Sed cum multa post tempora defunctis his, qui *Roma* „ *mæ* fuerant educati, cantum *Gallicanarum* ecclesiarum a *Metensi* discrepare „ prudentissimus regum vidisset, ac unumquemque ab alterutro vitiatum „ cantum iactantem adverteret. . . *Metenses* vero sola naturali feritate paululum quid dissonare prævidit (quæ sunt iam laudati IOANNIS *Diaconi* verba, „ quibus addit:) Denique usque hodie quantum *Romano* cantui *Metensis* „ cedit, tantum *Metensi* ecclesiæ cedere *Gallicanarum* ecclesiarum, *Germaniarum*que cantus, ab his, qui meram veritatem diligunt, comprobatur.“ Et in annalibus apud MARTENIUM: „ CAROLUS zelo zelatus domum Domini, T. IX. anecd. p. 494. 495. „ ni, offensus dissonantia cantus ecclesiastici inter *Romanos* & *Gallicos*, *Roma* „ *mam* clericos misit, qui cantum *Romanum* addicerent, qui redeuntes *Gallos* ad cantum *Romanum* concordaverunt. Iterumque videns *Gallos* a *Romanis* sola naturæ levitate adhuc aliquid dissonare, per cantores, ab ADRIANO sibi Papa missos, hanc dissonantiam emendavit. Honestati quoque ecclesiæ prævidens, disciplinam legendi & psallendi diligenter emendans, ecclesias omnimodis honorabat, & ornabat sacris vasis ac vestibus.“ Hæc nonnunquam confundunt auctores mediæ ævi, & in annorum designatione discrepant. Et quidem monachus S. *Galli*, vitæ CAROLI M. lib. I. c. 11. apud MABILLONIUM, usque ad LEONIS III. tempora reponit, quod CAROLUS animadvertens, cantus modos in diversis *Galliæ* ecclesiis discordare, L. XXIII. annal. n. 34. duos clericos LEONI Papæ direxerit, in schola *Romana* instruendos, quorum alterum apud se retinuerit, alterum filio suo DROGONI Episcopo *Metensi* assignarit: DROGONIS vero industria eiusmodi cantum per totam *Franciam* in tantum propagatum fuisse, ut *Metensis* subinde appellatus sit. Ex quodam CAROLI M. capitulari colligitur, fuisse illic plures cantores, aliunde apud Baluz. T. I. p. 421. eo directos: *ut cantus discatur, & secundum ordinem & morem Romanæ ecclesiæ fiat: & ut cantores de Metis revertantur.* Monachus *Engolismensis*
in

p. 53.

in vita eiusdem CAROLI ad an. 787. vult, ipsum CAROLUM ab HADRIANO acceptos *Romanos* cantores unacum antiphonariis sancti GREGORII, quos ipse notaverat nota *Romana*, in *Galliam* deduxisse THEODORUM & BENEDICTUM, ita ut maius magisterium cantandi manserit in *Metensi* civitate. „ Domnus vero CAROLUS (inquit) revertens in *Franciam*, misit unum cantorem in *Metis* civitate, alterum in *Suessionis* civitate, præcipiens, de „ omnibus civitatibus *Franciae* magistros scholæ antiphonarios eis ad corrigendum tradere, & ab eis discere cantare. Correcti sunt ergo antiphonarii *Francorum*, quos unusquisque pro arbitrio suo vitiaverat, addens, „ vel minuens, & omnes *Franciae* cantores didicerunt notam *Romanam*, quam „ nunc vocant notam *Franciscam*: excepto, quod tremulas vel vinnulas, sive „ collisibiles, vel fecabiles voces in cantu non poterant perfecte exprimere „ *Franci*, naturali voce barbarica frangentes in gutture voces potius, quam „ exprimentes. Maius autem magisterium cantandi in *Metis* civitate remansit: quantumque magisterium *Romanum* superat *Metense* in arte cantilenæ, „ tanto superat *Metensis* cantilena cæteras scholas *Gallorum*.“ Hinc ait equidem auctor chronici *Gottwicensis* pag. 55. „ A *Metensi* urbe officia divina, „ seu cantilenæ ecclesiasticæ germanice *Mette* dicebantur, sicut hodie vulgo „ adhuc germanica loquela *die Frube-Mette*, quod idem ac matutinum denotat, vocitamus.“ Fundamentum aliquod hæc coniectura habet in anony-

L. I. c. 10.
 & 11. apud
 Henr. Cunif.
 lect. antiq.
 T. II. P. III.
 p. 60. ed. Basii.

nymio de gestis CAROLI Magni, unde iuvat, historiam huc transcribere, singularibus nonnullis circumstantiis enarratam. Ubi principio nota anachronismum vel confusionem historiæ PIPINI ac CAROLI, atque errorem circa nomen Pontificis STEPHANI, quem secundo loco successorem LEONIS III. dicit, quartum cum quinto confundens, qui mortuo iam an. 814. CAROLO in sedem *Romanam* successus est an. 816 a). Novas narratio ea tenebras of-

fun-

a) „ Referendum (inquit) hoc loco videtur, quod tamen a nostri temporis hominibus difficile credatur; cum & ego ipse, qui scribo, propter nimiam dissimilitudinem nostræ & *Romanorum* cantilenæ non satis adhuc credam; nisi quia Patrum veritati plus credendum est, quam modernæ ignavæ falsitati. Igitur indefessus divinæ servitutis amator KAROLUS, voti sui compotem, quantum fieri potuit, in litterarum scientia effectum se gratulatus, sed adhuc omnes provincias imo regiones vel civitates in laudibus divinis, hoc est in cantilenæ modulationibus ab invicem dissonare perdolens, a beate memoriæ STEPHANO Papa, qui deposito & decalvato ignavissimo *Francorum* rege HILDERICO se ad regni gubernacula antiquorum Patrum more perunxit, aliquos minimum divinatorum peritissimos

clericos impetrare curavit: qui bonæ illius voluntati & studiis divinitus inspiratis assensum præbens, secundum numerum XII. Apostolorum de sede apostolica XII. clericos doctissimos cantilenæ ad eum direxit in *Franciam* (*Francia* vero cum interdum nominavero omnes *Cyprinas* provincias significo) quod, sicut scriptum est, in die illa apprehendent decem viri ex omnibus linguis gentium simbriam viri *Indici*. In illo tempore propter excellentiam gloriosissimi CAROLI, & *Galli* & *Aquitani*, *Hedui* & *Hispani*, *Alamanni* & *Boioarii* non parum se insignitos gloriabantur. Cum ergo supradicti clerici *Roma* digrederentur, ut supra semper omnes *Græci* & *Romani* invidia *Francorum* gloriæ carpebantur: consiliati sunt inter se, quomodo ita cantum variare potuissent, ut numquam unitas

fundit de cantoribus ultro citroque ultra montes missos, aut acceptos iuxta superius relata. Id vero ad rem præsentem singulare est, cantores illos, licet a CAROLO magnis fuissent muneribus locupletati, & stipendiis, nihilominus perperam Gallos præ invidia quadam cantare docebant: ita ut *Metis* & apud *Treviros* aliter quam *Parisiis* & *Turonis* cantaretur, ut tum intellexerit, cum sequenti anno festa natalitia his in locis ageret. Quare conquestus apud STEPHANUM LEONIS III. successorem, cantoribus istis partim exilio, partim ergastulis mulctatis, ex consilio Pontificis *Romam* ex suis in cantu instruendos miserit, quos instructos brevi cum recepisset, reduces alterum apud se retinuerit, alterum ad *Metensem* ecclesiam ablegarit. Iam sub CAROLO M. fuerant scholæ illæ, de quibus paulo post, imprimis *Palatina*, unde etiam aliæ erudirentur ecclesiæ, ac scholas instruerent, quod de *Lugdunensi* LEIDARDUS in epistola ad CAROLUM: „In *Lugdunensi* ecclesia est ordo psal-

Nova narratio ea tenebris offundit de cantoribus ultro citroque ultra montes missos, aut acceptos iuxta superius relata. Id vero ad rem præsentem singulare est, cantores illos, licet a CAROLO magnis fuissent muneribus locupletati, et stipendiis, nihilominus perperam Gallos præ invidia quadam cantare docebant: ita ut *Metis* et apud *Treviros* aliter quam *Parisiis* et *Turonis* cantaretur, ut tum intellexerit, cum sequenti anno festa natalitia his in locis ageret. Quare conquestus apud Stephanum Leonis iii successorem, cantoribus istis partim exilio, partim ergastulis mulctatis, ex concilio pontificis *Romam* ex suis in cantu instruendos miserit, quos instructos brevi cum recepisset, reduces alterum apud se retinuerit, alterum ad *Metensem* ecclesiam ablegarit. Iam sub CAROLO M. fuerant scholæ illæ, de quibus paulo post, imprimis *Palatina*, unde etiam aliæ erudirentur ecclesiæ, ac scholas instruerent, quod de *Lugdunensi* Leidardus in epistola ad CAROLUM:

ipsi canere, & sic alios docere laborabant. Cum vero ingeniosissimus KAROLUS quodam anno festivitatis Nativitatis & Apparitionis Domini apud *Treverenſe* vel *Metense* oppidum celebrasset, & vigilantissime imo acutissime vim carminum deprehendisset, vel potius penetrasset, sequenti vero anno easdem solemnitates *Parisiis* vel *Turonis* ageret, & nihil illius soni audisset, quem priori anno in supradictis locis expertus fuerat; sed & illos, quos ad alia loca direxerat, cum & ipse procedente ab invicem discordare comperisset sanctæ recordationis LEONIS Papæ successoris STEPHANI rem detulit, qui vocatos *Romam* vel exilio vel perpetuis damnavit ergastulis. Et dixit illustri KAROLO: si a-

ad te pertineant; & perfectam scientiam, DEO volente, in hac re, quam postulas, assequantur. Factumque est ita. Et ecce, post modicum tempus optime instructos remisit ad KAROLUM, qui unum secum retinuit, alterum vero petente filio suo TRAGONI (TROGONE) *Metensi* episcopo ad ipsam direxit ecclesiam: cuius industria non solum in eodem loco pollere, sed & per totam *Franciam* in tantum cœpit propagari, ut nunc usque apud eos, qui in his regionibus latino sermone utuntur, ecclesiastica cantilena dicatur *Metensis*. Apud nos autem, qui *Theutonica* sive *Teutisca* lingua loquimur, aut vernacule *Mett* aut *Mette*, vel secundum *græcam* derivationem usitato vocabulo *Metisca* dicatur.“

a in *Teutonium* cantus ecclesiastici peritia pervenit. Iuvat locum integrum, quasdam etiam historicas temporis notas continentem, ea quidem, qua conscriptus est, sermonis barbarie referre a). GREGORIUS II. missionariis apostolicis, quos in *Bavariam* misit, illud etiam in mandatis dedit, ut habet capitulum eiusdem Pontificis: *Ministris, quorum canonicam adprobaveritis promotionem, sacrificandi & ministrandi, sive etiam psallendi ex figura & traditione apostolica & Romanæ Sedis ordine tradetis potestatem &c.* At non ausim hoc de singulari aliqua canendi interpretari disciplina. EKKEHARDUS in vita B. NOTKERI *Balbuli* cantoribus secundo, & quidem ab HADRIANO missis agit, sed alios, quam paulo ante ex monacho *Engolismensi* commemoravimus, nominat. Res autem eo memorabilior est, quod originem pandat, quomodo in *Germaniam* etiam cantus *Romanus* fuerit introductus. In maximo desiderio fuisse dicit prælatis *S. Galli*, aliisque magistris ibi degentibus, ut cantum secundum authenticum antiphonarium regerent, & melodiam *Romano* more canerent. Rem pandamus, quomodo EKKEHARDUS circa cantores *Roma* missos accidisse refert. „Vocabatur unus eorum PETRUS (sunt verba EKKEHARDI) & „alter ROMANUS, cantuum & septem liberalium artium paginis fatis admo- „dum imbuti, & *Metensem* ecclesiam, ut priores, adibant. Qui cum in se- „ptimo (sextum *Insubriæ* oppidum legendum putant *Bollandistæ*) lacuque „*Cumano* aere *Romanis* contrario quaterentur, ROMANUS febre correptus, „vix ad nos usque pervenire potuit; antiphonarium vero secum, PETRO „renitente, vellet nollet, cum duos haberent, unum S. GALLO attulit. In „brevis autem tempore, Domino se iuvante, convaluit ROMANUS de fe- „bre. PETRUS quidem pergit ad imperatorem, qui comperto de ROMANO, mittit

Ap. Bolland.
T. 1. April.
c. 9. p. 582.

a) „Hoc ritum composuit beatissimus GREGORIUS in ecclesia *Romana*, atque per totam *Italiam*, & tenuerunt eam usque dum studia literarum fructuatur apud *Romam*. Venerunt *Theotonicis* & composuerunt in regionem suam cantum per musicam artem secundum hoc ritum. Et sicut illorum est barbarica *Theotonica*, & *Guandalia*, qui docti iam esse sperabant, fremdebant vocibus barbarice, & pro dulcissima carmina cœperunt ululare sicut lupi. Postquam cognovit eos beatus GREGORIUS, misit ad eos duo ex discipulis suis qui librum ex genere vocum eos instruxerunt, quamvis permagno labore. Recte & ordinate subtilissime iam docti doctrinam perfecte tenent in regionibus suis. Postea vero *Roma* in semetipsas emareuit, perdiderunt regem & regnum, defecit divitias, & gloria, atque literarum studia; *Roma* & tota *Italia*, qui erat regina, facta est quasi vidua, qui erat domina

gentium & princeps provinciarum, qui huius mundi arcem tenebat imperio, modo ex parte sub imperio facta est. *Theotonicis* vero habent regem & regnum. Habent divitias & gloriam, redit illorum potestas & doctrina, atque literarum studia: illic crevit honor, & bona omnia. *Italici* minorati sunt per plurima, illi gaudent de doctrina perfecta & sana, & clerici sunt amabiles & honorati, gloriosi & ditati omni honore, & omni donis plurimis. In illis est regnum & potestas: imperium illorum obediunt omnes nationes & omnem genum flexit tribus & linguis, sexus & ætates obediuntque illi omni creaturæ atque subiectæ sunt ei, vice DEI venerantur ab omnibus tribus populorum sicut disposuit regnum sacerdotalem & ecclesiasticum vigor, quem de sanguine suo comparavit DEI filius. *Italici* & *Romani* nunc pauperes effecti sunt &c. “

„ mittit celerem nuncium, .qui eum, si convalesceret, nobiscum stare nos-
 „ que instruere iuberet. Quod ille quidem Patrum hospitalitati regratiando
 „ libentissime fecit.“ Notanda sunt, quæ ibidem sequuntur: „ Deinde uter-
 „ que fama volante studium alter alterius cum audisset, æmulabantur pro
 „ laude & gloria, naturali gentis suæ more, uter alterum transcenderet. Me-
 „ moria dignum est, quantum hac æmulatione uterque locus profecerit, &
 „ non solum in cantu, sed & in cæteris doctrinis excreverit. Fecerat qui-
 „ dem PETRUS ibi iubilos ad sequentias, quas *Metenses* vocant: ROMANUS
 „ vero econtra *Romane* & amœne de suo nobis iubilos modulaverat.“ Ex qui-
 „ bus verbis colligitur religiosius in *San-Gallensi* monasterio modulationem *Ro-*
manam fuisse servatam. Neque vero æmulatione illa tulerit, quod apud MA-
 BILLONIUM dicitur, ad normam *Metensis* antiphonarii *San-Gallense* fuisse con-
 formatum. Meminit AMALARIUS sæpius *Metensis* antiphonarii in normam
 aliorum adhibiti, & adhuc tempore S. BERNARDI, ut ex eius tractatu de
 Cantu & Correctione antiphonarii patet, priores Patres *Cistercienses*, cum in
 divinis laudibus id cantare cuperent, quod magis authenticum inveniretur,
 miserunt, qui *Metensis* ecclesiæ antiphonarium, quod *Gregorianum* esse di-
 cebatur, transcriberent; verum & cantu & littera depravatam invenerunt.
 Atque etiam tempore AMALARII sub LUDOVICO *Pio* constat, illud a *Romano* mul-
 tum discrepasse: quam diversitatem is in proœmio de Ordine antiphonarii
 inde repetit, quod *Metense* exemplar antiquius fuerit ADRIANO P. Et hinc
 quando *Romanum*, quando *Metense* sequendum duxit, annotare voluit:
 „ Ubi (inquit) ordinabilius visum est mihi scriptum haberi in antiphonario
 „ *Romano*, quam in nostro, ibi scripsi in margine R. propter nomen ur-
 „ bis *Romæ*: & ubi in nostro M. propter *Metensem* civitatem: ubi nostrum
 „ ingenium cogitavit aliquid posse rationabilius illis ordinare I. C. propter in-
 „ dulgentiam & charitatem.“ Hanc sibi indulgentiam neutiquam concesserunt
San-Gallenses auctore ROMANO, qui (cantarium) ad aram apostolorum,
 teste ECKEHARDO, cum authentico quem ipse attulit, exemplato antiphonario
 locari fecit, in quo usque hodie, si quid dissentitur in cantu, quasi in spe-
 culo error eiusmodi universus pervidetur, atque corrigitur. Ex his omni-
 bus constat, neutiquam dici posse *San-Gallense* antiphonarium a *Metensi* ec-
 clesia esse repetitum, hicque multo religiosius esse constitutum, unde can-
 tum latissime propagatum, paulo post dicit: „ Abinde sumsit exordium to-
 „ ta fere *Europa*, & maxime *Germania* sive *Teutonia*, secundum modum &
 „ formam (sicut in monasterio *Sancti Galli* viri peritissimi ediderunt ROMA-
 „ NUS & NOTKERUS *Balbulus*, cæterique magistri iuxta exemplum authentici
 „ antiphonarii GREGORII correxerunt) elegit cantare, & hunc ritum modu-
 „ landi servare, quem etiam omnes usum appellaverunt.„ Videbimus post-

Mat. Lib.
XXIII. an-
nal. Bened.
n. 34.
T. II. p. 693.
N. E.

T. XIV. Bibl.
PP. p. 1032.
§ 1033. §
apud Hit-
torpium.

Apud Bolland.
T. I. April.
p. 582.

ea, quid iste *usus* fuerit, dum constanti eiusdem cantus frequentatione ita canentium memoriæ inhæsit melodia, ut paucissimis signis, notisque musicis ad genuinum iuxta authenticum S. GREGORII antiphonarium addiscendum cantum opus fuerit, quantum quidem assequi potuerunt *Transalpini*, & tenere, suo etiam ingenio indulgentes, nec unquam perfecte *Italos* in hoc genere attingentes, ut etiam IOANNES *Diaconus*, & ex illo EKKEHARDUS notarunt a). Adiungenda his sunt, quæ ADAM, Canonicus *Bremensis*, in historia ecclesiarum septentrionalium de forti cantu ad morem gentium illarum a S. ADALBERTO accommodato dicit.

a
Cap. 29.

Et alibi, cura præsertim CAROLI M. in disciplina cantus undique instituenda.

b

T. II. P. III.
p. 78.

c

XV. Quemadmodum vero cantus ecclesiasticus, inter artes liberales locum habens, occupatio plurimum insignium virorum fuerit, maxime a tempore CAROLI M. in regno *Francorum*, discere licet ex binis dissertationibus D. le BEUF b), nosque postea præcipuos in hac arte auctores recensebimus, nunc pauca quædam prosequentes de cura CAROLI M. imprimis solliciti, ut tum in in scholis publicis, cum in monasteriis cantus ecclesiasticus cum aliis scientiis doceretur, discereturque. Nec id omittendum, quod anonymus laudatus apud CANISIUM de gestis CAROLI M. refert: *Nullus clericus, nisi legere doctus & canere, non solum cum eo manere, sed ne in conspectum eius venire præsumpsit* c). Adduxerat CAROLUS undequaque artium & scientiarum etiam cantus ecclesiastici doctores non solum ex *Italia*, sed etiam *Anglia*, ubi sub THEODORO præsertim *Cantuariensi* in publicis scholis cum aliis artibus cantus ecclesiasticus præcipue vigeat. Inter alios inde *Flac. ALCU-*

NUM

- a) „Huius (inquit ille lib. II. Vit. S. GREGOR. c. 7.) modulationis dulcedinem inter alias *Europa* gentes *Germani* seu *Galli* discere crebroque rediscere insigniter potuerunt, incorruptam vero tam levitate animi, quia nonnulla de proprio *Gregorianis* cantibus miscuerunt, quam feritate quoque naturali fervare minime potuerunt. *Alpina* siquidem corpora, vocum suarum tonitruis altifone perstreptentia, susceptæ modulationis dulcedine proprie non resultant: quia bibuli gutturis barbara feritas, dum inflexionibus & repercussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore, quasi plaustra per gradus confuse sonantia rigidas voces iactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis, ac obstrependo conturbat.“
- b) Dissert. sur l'état des sciences en France sous CHARLE Migne &c. Et, depuis la mort de CHARLE Migne jusqu'à celle du Roi ROBERT.
- c) Lepidam historiam idem antea eam in rem narraverat c. 8. „Cum autem itinerando venisset CARO-

LUS ad quandam grandem basilicam, & quidam clericus de circumcellionibus ignarus disciplinæ CAROLI in chorum ultro intraret, & nihil unquam de talibus didicisset, in medio cantantium mutus & amens constitit, ad quem paraphonista, levato peniculo, ictum ei, nisi caneret, minabatur. Tum nesciens ille quid ageret, quove se vertere posset, foras exire non ausus, cervicem in modum circuli contorquens, & dissolutis malis hians cantandi qualitatem iuxta possibilitatem imitari conabatur. Cæteris ergo risum continere non valentibus, fortissimus imperator, qui ne ad magnas quidem res a statu mentis suæ moveretur, quasi gestum coactionis (cantationis) illius non adverteret, ordinatissime finem præstolabatur missæ. Postea vero vocato ad se misero illo, miseratusque labores & angustias illius hoc modo consolatus est cum: Multas gratias habebas bone clericæ pro cantu & laboribus tuis. Et ad sublevandam eius paupertatem iussit ei dari unam libram argenti.“

NUM acciverat, cuius opera in instaurandis litterarum studiis uteretur, schola cumprimis *Palatina*, qua de quo loco fuerit disputant DUCHESNIUS in annal. *Francorum* & BULÆUS in hist. universitatis *Parisiensis* T. I. Musica inter septem artes liberales censebatur, poniturque loco secundo ab ALCUINO inter disciplinas phyficas in MS. *Vindob.* Et in dial. de Grammatica *septenos theoreticæ disciplinæ gradus* enumerat hoc ordine: *grammatica, rhetorica, dialectica, arithmetica, geometria, musica & astrologia.* Idem in poemate 221. ad CAROLUM de litterarum ludis ab eo institutis in palatio :

*Candida Sulpicius post se trahit agmina lector ,
Hos regat & doceat certis ne accentibus errent
Instituit pueros Idithum modulamine sacro ,
Utque sonos dulces decantent voce sonora,
Quos, pedibus , numeris , rhythmo stat musica , discant.*

De scholis alibi institutis sic legitur lib. I. Capitul. CAROLUS *siquidem constituit in singulis monasteriis & episcopis scholas esse, ubi ingenuorum & servorum filii grammaticam, musicam & arithmeticam docerentur.* De iisdem scholis per singula episcopia & monasteria instituendis ad BAUGULFUM, *Fuldæ* abbatem scribens CAROLUS (cuiusmodi litteræ generales quibusdam mutatis ad diversos mittebantur metropolitanos episcopos, abbates & alios) paucis rem. complexos ad duo hæc redigit: „ Ut quicumque vos propter Baluz. T. I. Capit. p. 204.
„ nomen Domini & sanctæ conversationis nobilitatem ad videndum expetierit, sicut de conspectu vestro ædificatur visus, ita quoque de sapientia vestra, quam in legendo seu cantando perceperit, instructus omnipotenti Domino gratias agendo gaudens redeat.“ In Concilio *Aquisgranensi* an. Conc. Germ. T. I. p. 378.
DCCCIII. postquam mandatum relatum esset „ ut unusquisque episcopus in „ omni regno, vel imperio suo, ipsi cum presbyteris suis officium, sicut „ psallit ecclesia *Romana*, facerent“ mox additur: „ Nam & scholas suas „ cantorum in loca congrua construi præcepit.“ Pueri a teneris præter alias in hac etiam scientia in scholis imbui sedulo curabantur: „ Ut scholæ legentium puerorum fiant (iuxta primum *Aquisgranense* capitulare) psalmos, notas, cantus, compotum, grammaticam per singula monasteria vel episcopia discant.“ Idem passim repetitur in libris septem capitularium ab abbate ANSEGISO, & BENEDICTO levita collectis. De cantu *Romano* a monachis discendo singulare capitulum habetur in eodem capitulari primo: „ Ut L. I. c. 68. L. VI. c. 377. p. 230. c. 78.
„ cantum *Romanum* pleniter & ordinabiliter per nocturnale vel gradale officium peragant.“ In epitaphio quodam conventus *Argentovillæ* prope *Parisios* conservato est memoria peritissimi magistri in cantu ADDALALDI, diaconi

coni tempore CAROLI M. qui eo in monasterio, tunc sanctimonialibus proprio, disciplinam istam docebat. Missi dominici de hoc inquirere debebant non solum apud monachos, sed etiam sanctimoniales. „Quomodo (ut T. I. Baluz. c. 4. p. 455. „ habetur in capitulari *Noviomagensi* an. 806.) emendatum habeant, quod iustum de eorum lectione & cantu, cæterisque disciplinis, & ecclesiasticæ regulæ pertinentibus.“ Nec tamen hic prætereunda est silentio præcipua, quam piissimus princeps voluit adhibendam cautelam, indignaturque pastor „Cuiuscunque venerabilis loci (qui) magis studet in sua conversatione habere multos quam bonos, & non tantum probis quam multitudinem hominum delectatur, plus studet, ut suus clericus vel monachus bene cantet, & legat, quam iuste & beate vivat. Quamquam (pergit) non solum minime in ecclesia contemnenda sit cantandi vel legendi disciplina, sed etiam omnimodis exercenda. Sed si utrumque cuilibet venerabili loco accedere (non) potest, tolerabilius tamen nobis videtur ferendum imperfectionem cantandi, quam vivendi.“

Item LUDOVICI Pii, controversia tunc orta inter Lugdunensem & Metensem ecclesiam. XVI. LUDOVICUS Pius, pietati CAROLI patris in ornando divino officio haud cedendum ratus, eius rei causa AMALARIUM Romam misit. Ipse id testatur AMALARIUS in prologo libri de Ordine antiphonarii. Prolixe ibi laudat ELISAGARUM, LUDOVICI cancellarium, qui *quoscunque de eruditis viris ad se potuit convocare, in præsentis negotio desudarunt*. Unde discimus, non diu in eodem statu consonantiaque res divinas perstitisse, prout ordinatæ fuerant opera & industria Pontificum, aliorumque, non solum penes quos res ecclesiasticæ sistebant, sed etiam principum PIPINI & CAROLI eiusque filii, cum authenticis antiphonariis cantu Romano seu Gregoriano undique in regno Francico propagato. Sequebatur cantus ipsius antiphonarii normam: ut, si illud mutationem ferebat, etiam cantum mutari necesse esset, qui syllabatim in antiphonario notabatur. Atqui hoc est, quod AMALARIUS, qui erat Metensis tum diaconus, vel in una illa provincia deprehendebat a).

Quin

a) „Cum (ita librum de Ordine antiphonarii orditur T. XIV. Bibl. PP. p. 1032.) longo tempore tædio affectus essem propter antiphonarios discordantes inter se in nostra provincia; moderni enim alio ordine currebant, quam vetusti: & quid plus retinendum esset nesciebam, placuit ei qui omnibus tribuit affluenter, ab hoc serupulo liberare me, inventa copia antiphoniariorum in monasterio *Corbien*. Id est, tria volumina de nocturnali officio, & quartum, quod solummodo continebat diurnale, certavi a pelago curiositatis carbasa tendere ad portum tranqui-

litis: nam quando fui missus Romam a sancto & christianissimo imperatore HLUDOVICO ad sanctum & reverendissimum Papam GREGORIUM (nimirum IV.) de memoratis voluminibus, retulit mihi ita idem papa: antiphonarium non habeo, quem possim mittere filio meo Domino imperatori, quoniam hos quos habuimus, WALA, quando functus est huc legatione aliqua, abduxit eos hinc secum in Franciam. Quæ memorata volumina contuli cum nostris antiphonariis, invenique ea discrepare a nostris non solum in ordine, verum etiam in verbis & multitudine

Quin imo necesse est etiam *Romæ*, ubi tam religiose authenticum S. GREGORII antiphonarium, teste IOANNE *Diacono* custodiebatur, successu temporis innovationes fuisse factas, ut idem accidisse aliis in ecclesiis mirum videri non debeat. Qua de re huic ipsi AMALARIO gravis intercessit controversia cum AGOBARDO *Lugdunensi*, cuius ecclesiæ ritum *divinæ decantationis solemniam* peragendi, formamque antiphonarii *Lugdunensis*, ac si a paterno more deviasset, AMALARIUS carpebat. Hic quidem plus indulgendum in hac re contendebat, ut etiam antiquorum Patrum inventa, qui in carmine soliti sunt modulari, liceret adiungere; authenticaque alia multa cantica esse, quæ non habentur in scripturis, econtra vero nocturnas vigiliis incessabat, prout agebantur in *Lugdunensi* ecclesia. AGOBARDUS eius ecclesiæ defensionem suscipiens, contendit, eam firmiter inhæsisse statutis leviticæ & apostolicæ legis: diurnas & nocturnas vigiliis in choro levitico a DAVIDE constitutas esse, scripturamque adeo perfectam, ut nil illi adiici, neque detrahi, sed in eis quæcunque reperiuntur, cantari, reliquis omiſſis; oporteat. Hæc tuetur AGOBARDUS restituto atque in lucem protracto antiphonario & responſorio, uti testatur in libello *de divina psalmodia*, quod proœmii loco esse potest alteri illo *de Correctione antiphonarii* contra AMALARIUM, quem tamen non nominat. „Quia nuper (inquit) stultus & im-

„ probus, ipsaque stultitia & improbitate sua omnibus notus calumniator
 „ erupit, qui sanctam ecclesiam nostram, id est *Lugdunensem*, non solum
 „ verbo, sed etiam scriptis lacerare non cessat, quasi non recte, nec more
 „ paterno sive usu, divinæ decantationis solemniam peragentem, necesse fuit
 „ omnem sacrorum officiorum seriem, quæ solito cantorum ministerio per
 „ totum anni circulum in ecclesiasticis conventibus exhibetur, sicut in ea-
 „ dem ecclesia favente DEI gratia custoditur, diligentius & plenius in libel-
 „ lo, quem usitato vocabulo antiphonarium nuncupant, colligere.“ Age-
 batur potissimum de plebeis, ut vocant, in ecclesia decantandis psalmis:
 ecclesiamque veterem magnopere respuisse modum canendi poeticum, tuetur.
 Quam in rem decretum a Concilii Patribus factum affert, nihil poetice com-
 positum in divinis laudibus usurpandum. Ut sicut in diebus ad Missas non-
 nisi divina generaliter eloquia decantantur, ita & in noctibus ad sacras DEO
 vigiliis exhibendas eadem procul dubio lex debeat observari. „Hæc nam-
 „ que fidei cautela, & sincerissima observantiæ disciplina, ut in templo DEI
 „ &

*De vita S.
 Greg. L. II.
 c. 7.*

*Bibl. PP.
 T. XIV.
 p. 321. B.*

Ibid. E.

responſoriorum & antiphonarum, quas nos non cantamus. Nam in multis rationabilius statuta reperi nostra volumina, quam essent illa. Mirabar quomodo factum sit, quod mater & filia tantum a se discreparent. Inveni in uno vo-

lumine memoratorum antiphonariorum ex his quæ infra continebantur, esse illud ordinatum prisco tempore ab ADRIANO apostolico. Cognovi nostra volumina antiquiora esse aliquanto tempore volumine illo *Romane* urbis.“

„ & coram divino altari divinorum tantummodo eloquiorum melodia ce-
 „ lebretrur, etiam veteris testamenti auctoritate & exemplis nobis firmissime
 „ commendatur: ubi in libro *Paralipomenon* legitur, quod beatus DA-
 „ VID rex & propheta DEI primus choros Levitarum laudantium Dominum
 „ in tabernaculo sive in templo constituerit, eisque psalmos & hymnos &
 „ cantica divinitus sibi & cæteris qui cum eo prophetabant inspirata tradide-
 „ rit, ac mane & vespere inter divina holocausta & sacrificia decantanda de-
 „ creverit.“ Pluribus exemplis & testimoniis adductis rem suam agit in lau-
 dato *de divina psalmodia* libello, cuius ipse titulus & inscriptio declarat,
 quo tendat. In libro vero *de correctione antiphonarii*, quem inscripsit *di-*
lectissimis in Christo fratribus, & præcipue cantoribus ecclesiæ Lugdunensis,
 in divinis laudibus exsolvendis fugiendam levitatem, gravitatemque sectan-
 dam præterdens, suum in correctione antiphonarii studium comprobat, am-
 putatis his, quæ vel superflua, vel levia, vel mendacia aut blasphemia vi-
 debantur, nonnullis ineptiarum, ut vocat, memoratis exemplis, quæ præ-
 fato continebantur libello, adversarium suum AMALARIUM tacite fugillans,
 cuius *de ordine antiphonarii* laudavimus librum, quem composuit cum ad-
 huc esset diaconus *Metensis*, postea presbyter & abbas, ut MABILLONIO vi-
 detur, *Gorzensis* fortasse. Fuerat idem scholæ *Palatinæ* ALCUINI post aliquod
 tempus successor: ubi cum aliis scientiis etiam musica tradebatur.

Pref. I. in
sec. IV. O.
S. Bened.
n. 182.

Status musi-
 ces deinceps
 per medium
 ævum sæc.
 IX. & X.

XVII. REMIGIUS *Altiſtodorensis* non multo post AMALARIUM (quem LU-
 DOVICUS *Pius Romanus* misit, ut *Gallicanum* cantum & officium ad *Roma-*
num emendaret) eodem munere perfunctus est, regnante CAROLO *Calvo*,
 atque dialecticam & musicam apud *Parisios* professus, has artes S. ODDO-
 NEM *Cluniacensem* docuit, teste IOANNE monacho eius vitæ scriptore. Ple-
 nius hæc discere licet ex dissertatione LEBEUFII *de statu scientiarum in Fran-*
cia post mortem CAROLI M. usque ad mortem ROBERTI regis. Unde palam
 est, REMIGIUM *Altiſ.* scientiam hausisse ab HERICO, hunc a RHABANO &
 HAYMONE *Hulberstadiensis*, qui cum cantoribus *Romanis* conversati sint. Ea-
 dem prosequuntur auctores hist. litter. *Franciae* ex Congr. S. MAURI de sta-
 tu litterarum in *Francia* sæc. X. tum universim, cum imprimis etiam quod
 scholam *Metensem* (uti de *San-Gallensi*, quæ eadem occasione in musica arte
 florem acceperat, paulo ante observavimus) attinet, deinceps etiam per sæ-
 culum X. hoc genus studii egregie excolentem a). Sæc. V. Act. S. BEN.
 laudatur

T. VI. p. 22.

Ibid. p. 27.

a

a) On y enseignoit principalement la science du
 chant ecclesiastique, en quoi cette Ecole se di-
 stinguoit dès le regne de CHARLE *Magne*. ROT-
 LAND, qui étoit un homme de piété, & re-
 vêtu de la dignité de diacre présidoit aux ex-

ercices du chant les premières années de ce siècle.
 Comme l'Eglise de Metz fut gouvernée dans la
 suite par des évêques de mérite & de sçavoir,
 il est à croire qu'ils eurent soin d'y mainte-
 nir les bons études. On loue entr'autres VI-

laudatur tum is ipse BERNACER, quem hi celebrant, cum ante eum alii, qui *Mettis* scholam cantorum tenuerunt sæc. X. „ *Mettis* per id temporis „ duo continentis vitæ præconio fatis celebres habebantur: alter ROTLANDUS scholæ cantorum in domo S. STEPHANI præsidens, & in remotioribus „ oratorii Sancti MICHAELIS, quod erat in superiora eiusdem basilicæ Sancti „ STEPHANI, orationibus, psalmis, Missarum celebrationibus noctes diesque „ continuans: alter WARIMBERTUS &c.“ Et ad an. 973. „ Sociatus est ei „ (IOANNI abbati *Gorziensi*) BERNACER quidam clericus multo ante tem- *Ibid. p. 71.*
 „ pore cum WARIMBERTO illo, de quo supra dictum est, *Mettis* apud ec-
 „ clesiam Sancti Salvatoris versatus manu libraria ceteris eius temporis non
 „ inferior, canendi disciplina admodum præstans, sed & artis calculatoriæ
 „ studiosissimus.“ Quo vero loco fuerit habita tunc musica inter artes liberales, atque etiam mathematicas scientias (quas inter GERBERTUS in *geometria prima* secundum locum musicæ tribuit) iidem auctores histor. litter. *Franc.* postea explicant, idque in votis habent, quod ego nunc pro virili ago in conscribenda historia musicæ sacræ medio ævo tantopere exulta atque æstimata a). In *Gallia* porro ROBERTUM Carnotanum episcopum doctri- a
 trina

GERIC pour la science en general, & THIERRI ou DIEDERIC, pour la grande connoissance qu'il avoit de la discipline ecclesiastique. On fit aussi quelque honneur aux lettres dans les autres eglises & monasteres de la ville. Il y avoit une ecole a S. VINCENT, a la tête de laquelle étoit ADELBERT, homme sçavant, a qui TRITHEME attribue une chronique adressée a l'evêque ADALBERON. L'auteur avoit eu soin d'y mettre une liste de tous les predecesseurs de ce prelat. On parle aussi avec eloge de BERNACER diacre de l'eglise de *S. Sauveur*. C'étoit un homme aussi habile dans la science du chant, que dans l'art de bien écrire, & qui avoit fait une étude particulière, de ce qu'on nommoit alors l'arithmétique.

a) L'attention singulière que l'on donna a cultiver la Musique, fait croire qu'on la regardoit comme un des arts liberaux le plus necessaire, & qu'elle étoit beaucoup au-dessus de l'idée, que nous en avons aujourdhui. L'on peut se rappeler le grand nombre d'ecrit, qui furent faits au siècle precedent sur ce suiet. Le X. siècle n'en vit quères moins eclorre sur la meme matiere, & les Ecrivains des siècles postérieur ne donnent presque point d'eloge des hommes de lettres de ce temps la, qu'ils n'y fassent en-

trer, comme un titre d'honneur, la connoissance qu'ils avoient de la Musique. Il n'y avoit point d'Ecole ou l'on n'en donnât des leçons & les plus grands maîtres, tels que REMI d'Auxerre, HUBALD de *S. Anand*, GERBERT, & ABON l'enseignoient avec le meme soin que les plus hautes sciences. Il seroit a souhaiter que quelque habile connoisseur de l'antiquité nous fit connoître une bonne fois, ce que c'étoit que cette Musique si estimée, & si soigneusement cultivée chés les anciens. Pour nous sommes persuadés, que le but qu'on s'y proposoit, ne se bornoit point a regler les tons de la voix, & qu'elle étoit fort différente, contre l'opinion d'un sçavant moderne (GOUIET de l'état des sciences en *France*, depuis la mort de CHARLE *Magne*, insqu' a celle du Roi ROBERT p. 50.) de ce que nous appellons le plein-chant, cela est si vrai, que les anciens Auteurs qui ont en occasion de parler du chant ecclesiastique, & de la musique, ne le confondoient point ensemble. Ce qu'ils disent de l'un ne convient point identiquement a l'autre, & lorsqu'au temps de CHARLE *Magne* on changea le chant *Galicain* contre le *Romain* il ne fut point question du changement de musique, qui demeura la même qu'elle étoit auparavant.

MART. GERBERT DE MUSICA ECCL. L. II. P. I.

N n

ctrina & sanctitate vitæ insignem testatur PLATINA multa scripsisse, & canendi modum in sacris meliusculum reddidisse sub GREGORIO V. Pontifice, & ROBERTO *Gallorum* rege, magni HUGONIS filio: cuius nos postea egregium studium in pangendis sacris cantibus laudabimus. In vita *Rhabani MAURI* per *Ioannem TRITHEMIUM* scripta L. I. c. 3. laudatur RHABANI discipulus „IOANNES monachus *Fuldensis*, patria *Francus* orientalis, poeta & musicus, & plura scripsit, & cantum ecclesiasticum primus apud „*Germanos* varia modulatione composuit.“ Circa id tempus an. 885. GRIMBALDUM cum IOANNE *Scoto*, ASSERO teste, ALFREDUS rex *Angliæ* e *Gallia* advocaverat, ut *Oxonienfes* in addiscendis artibus eorum opera iuarentur; passimque GRIMBALDUS cantor optimus celebratur. „Quos inter (ASSERUS in „vita ALFREDI) legatos ultra mare (inquit) ad *Galliam* magistros acquirere „dixit; indeque advocavit GRIMBALDUM sacerdotem & monachum venerabilem videlicet virum cantorem optimum & omnimodo ecclesiasticis „disciplinis & in divina scriptura eruditissimum & omnibus bonis moribus ornatum. IOANNEM quoque æque presbyterum & monachum acerrimi ingenii virum, & in omnibus disciplinis litteratoriæ artis eruditissimum, & in multis aliis artibus artificiosum.“ Is sacram scripturam est interpretatus, IOANNES vero artem musicam tradidit, quæ cum aliis ex veteri chronico docet BULÆUS: „Igitur anno Incarnat. 886. anno secundo adventus S. GRIMBALDI, in *Angliam* incepta est universitas *Oxonie* primitus in „ea regentibus, ac in sacra theologia legentibus S. NEOTO abbate, nec non „in theologia doctore egregio: & S. GRIMBALDO, sacre paginæ suavissimæ „dulcedinis excellentissimo professore. In grammatica vero & rhetorica regente ASSERO monacho, & in arte litteratoria viro eruditissimo. In dialectica vero, musica & arithmetica legente IOANNE monacho, & collega S. GRIMBALDI, viro acutissimi ingenii & undecumque doctissimo, præsentem gloriosissimo & invictissimo rege ALFREDO.“ *Ant. a WOOD* in *hist. acad. Oxoniens.* agit de instauratis scholis *Oxonienfibus* ab ALFREDO rege in logica, musica & arithmetica constituto IOANNE. Ex SPELMANO discimus ALFREDUM musices studiosissimum (quippe qui, *Danis Angliam* invadentibus, *citharadum* agens eorum castra exploravit, ipsum in tentorio regem demulcens) non admisisse apud se qui tantum usu vel memoriter cantare didicerant, verum ipsius artis peritos. Ex *Angl. Sac.* discimus circa an. 946. S. ETHELVOLDUM abbatem ex monasterio *Corbeicusi* advocasse viros peritos in litteris & cantu ecclesiastico, qui monachos docerent. Duos hic paulo antea laudatis de propagatione cantus *Romani* seu *Gregoriani* in *Anglia*, addimus OSBERNUM & GOTSSELINUM, monachum *Bertinianum*, postea *Cantuariensem* vertente sæc. XI. auctorem vitæ S. AUGUSTINI, *Anglorum* apostoli, „Qui

Hist. acad. Paris. T. I. p. 224.

L. I. p. 24. L. I. §. 56. L. III. §. 64.

T. I. p. 165. Sec. XI. & XII.

„Qui (teste WILHELMO *Malmesburienſi*) monachus de S. BERTINO cum HE- L. IV. de re-
 „REMANNO epifcopo *Salesberia* quondam *Angliam* venerat, inſignis littera- gibus Angl.
 „rum & cantuum peritia. Is multo epifcopatus & abbatias perlustrans tem- cap. ult.
 „pore, præclaræ ſcientiæ multis locis monumenta dedit, in laudibus San-
 „ctorum *Anglia* nulli poſt BEDAM ſecundus, muſicæ porro palmam poſt
 „OSBERNUM adeptus.“ Idem WILHELMUS *Malmesburienſis* THOMAM *Eborac-*
enſem archiepifcopum laudat, quod maſculam in eccleſia muſicam induxe-
 rit, immunem ab omni effœminata mollicie. Sæc. XI. muſica plurimum ex-
 culta eſt in *Benedictinis Germania* monaſteriis *S. Galli, Augienſi, Hirſaugien-*
ſi, S. Georgii, & aliis. Patebitque, quanta opera cantui ac muſicæ eccle-
 ſiaſtica fuerit impenſa, ex copia tot auctorum ac ſcriptorum, contentio-
 ne inſuper, ac diſciplina muſices excolendæ ingenti, ſæculo præſertim un-
 decimo per GUIDONEM *Aretinum*, qui, teſte quidem CRANZIO, per varias L. IV. c. 18.
 regiones proficiſcens corruptam muſicam emendavit, & per flexuras articu- Metropolcos.
 lorum in manibus cantum diſcere docuit; *ſcalam* vulgo vocant. Quod in-
 telligi poteſt de eius inventis ad faciliorem cantus diſciplinam præſtantiffi-
 mis, brevi tempore per varias regiones fuſceptis. HERMANNUS, archiepi-
 ſcopus *Hamburgenſis*, & ELVERICUS, *Oſnabrugenſis* epifcopus eius opera
 uſi ſunt. Magis magisque ſucceſſu temporum, aucto numero feſtorum, ri-
 tus officii divini cantusque eccleſiaſtici eſt ampliatus, compoſitis occaſione
 novorum feſtorum novis officiis, quæ ſæculo nono adhuc erant parvo nu-
 mero, & pleraque notis muſicis deſtituta, ut conſtat ex antiquioribus illo-
 rum temporum libris MSS. huius generis, ubi ſæpe occurrit diſcrimen in-
 ter feſta, ut præcipua tantum notis muſicis inſtruerentur. Magna etiam di-
 ſferentia deprehenditur in ipſo cantu eorum feſtorum, quæ ſerius introdu-
 cta notas muſicas acceperunt. D. LEBEUF exorienti potiſſimum ſæculo X. Tr. hiſt. ſur le
 ordini *Cluniacenſi* S. BENEDICTI hoc tribuit, qui ſæc. XI. etiam *Germania* chant eccl. ch. 3.
 luſtrum fuit. Subinde etiam *Roma* iterum ſuppetiæ allatæ ſunt, ut innuere
 videtur BERNO in epiſtola ad PILGRINUM, archiepifcopum *Coloniẽſem*,
 Tonarii prologo de *tonis & ſymphoniarum modis* præmiſſa, quo iubente
 id ſcriptum elucubratus fuerat BERNO, ac PILGRINUM laudat: „Qua-
 „liter (ait) ſapiens, & te præſule felix *Colonia*, cum beatis eccleſiæ ſuæ Apud Perz.
 „filiis apoſtolorum principe, linguarum omnium quodammodo plectrum T. IV. anec-
 „modificante in decachordo pſalterio cum cantico in cithara pſallat Do- dot. P. II.
 „mino DEO.“ PILGRINUM in expeditione HENRICI II. contra *Græcos* P. 69.
Romæ fuiſſe an. 1021. notatur in *Gallia* chriſt. T. III. p. 657. In *Germa-*
nia item eodem ſæc. XI. labente BENNO Ep. *Miſnenſis* regularem canendi mo-
 dum reſtituit, fecitque, ut concinne & eleganter divina officia decantaren-
 tur, ut apud BOLLANDUM legitur. *Et cum*, ait EMSE- Bolland. T. 3.
 N n 2 NIS, Iun. ad d. 16.

NIS, antiquorum more irregulatus adhuc esset in ecclesia Misnensi cantus; BENNO episcopus, data opera, regularem ac legitimum canendi usum, iuxta Hil-desheimensis ecclesiæ ritum ac consuetudinem ad Misniam primus traduxit, fecitque, ut concinne ac eleganter in hodiernum usque diem cantetur. Eodem sæculo XI. Chronographus Mediani in Vosago monasterii, sub celebri abbate LAMBERTO, testatur, cœnobium illud magnis scientiæ, & maxime litterarum & cantus lampadibus enituisse. Atque deinceps tantum studium cantus, præcipue in monasteriis Galliæ deprehendit, ut abbates, nisi in cantu ecclesiastico instructos, recipere in ordinem detrectarent, cuiusmodi medio sæculo duodecimo fuit PETRUS abbas *Andernensis*. *Quantumcunque*, ut in
 T. II. f. 805. chron. apud DACHERIUM legitur, *quilibet ad conversionem veniens esset lit-*
 p. 687. *teratus, non ei accessus patebat, nisi in legendi & cantandi scientia fuisset*
 erudiendis scholis eodem sæculo præfecto: „Instruxit etiam eos arte mu-
 „fica secundum GUIDONEM, & primus illam in claustrum nostrum intro-
 „duxit: stupentibusque senioribus faciebat illos solo visu subito cantare
 „tacite arte magistra, quod nunquam audiri didicerant.“ Et quoniam con-
 tinuatum est studium cantus publicis etiam in scholis, quæ passim, in mo-
 nasteriis præsertim, erigebantur, mirari quivis desinet de aucto cantu eccle-
 siastico, mutatoque successu temporum. Quod in meis itineribus per *Ger-*
maniam, Galliam, & Italiam innumera propemodum versando monumenta
 liturgica, atque etiam laudatus LEBEUF comparando antiqua cum novis fe-
 stis, prout notis musicis instructa sunt, animadvertit a). Qui historiam
 litterariam *Franciæ, Benedictini* sodales ex congregatione S. MAURI, edide-
 runt, dum de celebri sub FULBERTO schola *Carnutensi* ineunte sæculo un-
 decimo agunt, quæ prima nomen academiæ meruerit, inter alia studiis hu-
 manioribus, *musicæ, dialecticæ, & theologiæ*, quæ sub nomine *grammaticæ*
 tum venerint, operam datam referunt potissimum ex ADELMANNI scholastici
 rythmis alphabeticis de viris illustribus sui temporis, quos MABILLONIUS
 in *Analectis* edidit, hocque initium habent:

Armonicæ facultatis adspirante gratia
Refero viros illustres, litterarum lumina,
Quos recenti recordatur mens dolore saucia.

Mox

a) „Comparando (inquit) maximam partem omnium horum cantuum cum antiquis officiis *Roma* allatis sæculo octavo & nono, in quibusdam deprehenditur antiquus gustus, at in plerisque aliis agnoscitur diversum compositionis genus. In officio S. Trinitatis, & STEPHANI *Leodiensis* magis quam uspiam apparet hæc gu-

stus mutatio; pauas magis sunt frequentes super chordam finalem, & super chordam dominantem psalmodiæ in certis modis veluti in primo modo: continent multo plures ductus seu neumas notarum, ductusque hi ordinem habent, quem auctores affectabant diversum ab antiquo *Romano*.“ *Tr. hist. sur le chant eccles.*

Mox is post FULBERTUM (sub cuius disciplina ANGELRAMNUS in *grammatica*, *musica*, & *dialectica* in schola *Carnutenſi* egregios profectus feciſſe in chr. *Centul.* memoratur. T. IV. ſpicil. *Dach.* p. 543.) laudat

HILDIERUM, quem pupillam nuncupare ſoliti
 Quod puſillus eſſet, imo perſpicacis animi
 Caterorum princeps atque communiceps præſuli
 Is magiſtrum referebat vultu, voce, moribus:
 HIPOCRATIS artem iungens SOCRATIS ſermonibus
 Nec minus Pythagoreis indulgebat fidibus.
 Karitate SIGO noſter plenus atque gratia,
 Multa præbens ore, manu advenis ſolatia,
 Singulari organali regnabat in muſica.

SIGO notatur MABILLOONIO abbas monaſterii Sancti FLORENTII *Salmurenſis* *Ibid.* p. 423. ad *Ligerim*, vir ſuo tempore clariffimus: cum fuerit magiſter ſcholæ *Carnutenſis* atque eiſdem eccleſiæ cantor. Confudit nimirum cum altero SIGONE in ſchola maioris monaſterii prope *Turonus* formato, qui fuit in *grammatica*, *rhethorica*, *dialectica*, *arithmetica*, *muſica*, inſuper litteris græcis, hebraicisque eruditiffimus legendi & ſcribendi, ut legere eſt apud MARTENIUM. T. III. *Theſ. anecd.* p. 848. Utrumque diſtinguit idem MABILLONIUS T. II. *annal.* p. 551. 555. Muſica *ſ& coll. ampl.* T. V. p. 1125. prout tum temporis erat diſciplina theoretica, inter artes liberales computata, cum *arithmetica*, *geometria*, & *aſtronomia quadrivii* nomine veniebat, *trivium* vero *grammatica*, *rhethorica*, & *dialectica* dicebantur, prout effigiatæ exprimuntur in fronte incomparabilis codicis *San-Blaſiani* ſæc. XII. ſingularique laudi tum tribuebatur, inde nomen accipere. Sic GERLANDO *ſcientia Trivii Quadrivii*que onerato & honorato HUGO *Metellus* epiſtolam *Epist.* 33. inſcribit. Fuerat autem GERLANDUS canonicus regularis & ſcholasticus S. PAULI *Viſontinus* ſæc. XII. Cuius extat typis impreſſa *candela ſtudii ſalutaris*; variis vero in bibliothecis *Galliæ* ab auctoribus hiſt. litter. *Franc.* no- tantur *tabulæ* MSS. ſeu *Computus*, *abacus* nimirum *arithmetica*, quæ facile cum muſica theoretica coniungebatur. *Hiſtoria Andegavenſis* monaſterii S. HUBERTI apud MARTENIUM, ineunte ſæc. XII. ſcripta, laudat HELBERTUM *Leodiensẽ* in *abaco* & *muſica triumphantem*. Solemne erat medio ævo cum aliis ſcientiis artibusque liberalibus muſicam ſociare, publiceque in ſcholis profiteri. GERALDUM archiepiſcopum *Bracarenſem* alibi laudamus *grammaticum* haud minus celebrem (quo nomine humaniores litteras deſignabant)

Baluz. miscell. T. III. p. 179-180. quam musicum, armarium & primicerium *Moyfiacensis* monasterii sæc. XI. ubi monachos minus eruditos tam in musica quam etiam literali disciplina diligentior edocebat. Eidem BERNARDUS archiepiscopus *Toletanus* chororum ecclesiæ *Toletanæ* regendum & clericos edocendos commendavit, ut in eius vita apud BALUZIUM legitur. In chronico S. BERTINI auctore Io. IPERIO c. 40. celebratur „LAMBERTUS huius loci abbas quadragesimus ab infantia hic „regulariter educatus (qui) per auditoria *Gallicana* ad litterarum studia destinatus est, indeque rediens, magister puerorum effectus, istis grammaticam, „illis philosophiam, aliis theologiam, quibus etiam docebat musicam, „pulumque frequenter sua prædicatione verbi potens illustrabat.“ Abbas factus est an. 1095. S. ABBO celebris sæc. XI. *Floriacensis* abbas de cyclo paschali scripturus, ad id argumenti sibi opus esse dicit non *arithmetica* solum, *geometria* & *astronomia*, sed etiam *musica*, ut in præfatione a MARTENIO edita T. I. Anec. p. 118. 119. testatur. Auctores hist. litter. *Franc.* ex congr. S. MAURI plures eiusdem ætatis laudant, simulque ingens per medium ævum musicæ impensum studium ab illis fere, qui litteris inclarescebant a). Idem testantur de sequenti sæculo duodecimo b). Etiam sequiori sexui quandam addiscendæ musicæ necessitatem imponebat monasticum ac religiosum institutum, ut ex ABALARDO palam fit: eratque commune studium iis omnibus, qui statum ecclesiasticum aut monasticum profitebantur. Post *Cluniacenses* de quibus paulo ante, *Cistercienses* a prima sua origine in cantu rite instituendo, corrigendoque egregiam navabant operam, ut alibi memoramus: iidemque in *Cluniacensibus* vitia cantus acriter incessabant (ut apud MARTENIUM legere est) eo ipso tempore, quo PETRUS

Tom. VII. p. 142. 143. T. IX. p. 200. T. I. p. 155.
a b

T. V. aneccl. p. 1586.

Pitta-

a) „Nous avons observé ailleurs, que dans les siècles demi barbares on faisoit tant de cas de la musique que tous ceux, qui se meloient de littérature, y donnoient une application particulière. Il semble qu'il y eut autant de deshonneur à l'ignorer parmi les gents de lettres, qu'il y en auroit aujourdhuy parmi les personnes de quelque naissance, à ne sçavoir ni lire ni écrire. On a même vu que le docteur GERBERT la comptoit pour la seconde aile du Mathématicien. Sur ces principes on ne doit pas douter, qu'elle ne fut beaucoup cultivée en ce siècle ci. On l'enseignoit dans toutes nos Ecoles; & tous nos gents de lettres l'étudioient, les uns plus, les autres moins, suivant leur goût. Plusieurs s'y rendirent tres-habiles, aux termes des Historiens du temps. On met de ce nombre le B. GUILLAUME de *Dyon* (artificialis etiam musicæ perdoctus;) ALBERT abbé de *Gemblou*, qui possédoit tant d'autres belles connoissances; BRU-

NON eveque de *Toul*, depuis Pape sous le nom de LEON IX; GERBERT abbé de *S. Vandrille*, mort en 1089; AINARD de *S. Pierre* sur *Dive* mort en 1077. DURAND abbé de *Troarn* mort en 1088. trois brillantes lumieres apres le milieu de ce siècle; WITMOND d'abord moine du *Mont-Sant Catharine* a *Rouen* puis de *S. Evroul*, S. GERAULD &c. “

b) „La musique que divers Auteurs competent pour la seconde aile du Mathématicien, mais dont nous avons attendu à parler pour la joindre au plain chant, fût allés généralement cultivée. Presque tous les gents de lettres l'étudioient, les uns plus, les autres moins, suivant leur goût, ou la place qu'ils remplissoit. Les Religieuses en foisoient aussi une de leurs études à raison de leur état. Il ne paroît pas cependant qu'on y fit de nouveaux progres, au moins pour ce, qui regarde la théorie. “

Piſtaviensis monachus *Cluniacensis* *trivii* *quadrivii*que atque adeo *musicæ* laude PETRUM venerabilem abbatem *Cluniacensem* celebrat:

Musicus, astrologus, arithmeticus & geometra
Grammaticus rhetor, & dialecticus est.

Bibl. Clun.
p. 612.

Quamvis essent, qui laudes has, hyperboles a spiritu adulationis dictatas, p. 615. 617. haberent. *Ant.* a WOOD in historia acad. *Oxonien.* doctoratus gradu, hodieque in facultate musica apud *Anglos* recepto, quoad HENRICUS II. rerum potitus est, neminem fuisse ornatum, liquere dicit, ad sæculum nempe usque duodecimum declinans. „Deinceps vero (ait) pariter manifestum est „ tum a grammaticis, tum musicæ, nec non philosophiæ, artiumque in „ genere professoribus capessi solitum. Hisce nimirum post annos complures in studiis collocatos, tanquam scientiarum in quibus occupati fuerant, „ egregie peritis alios tandem informandi munus, titulusque ille doctoratus „ (ad docendum habilem indicans) haud immerito deferebantur. Quibus tamen facultatibus, quod opes & honores haud perinde ac per reliquos obtinerentur, evilescere demum apud vulgus cœpit doctoratus præfatio, „ adeoque unius tandem musicæ professoribus adhæsit, qui ad gradum utique illum aspirare etiamnum sustinebant.“ Illud vero permirum est, quod ex ROGERO *Hovedensi* refert *Christianus* LUPUS, *Hibernos* usque ad S. MALACHIÆ *Dunensis* episcopi, aut HENRICI *secundi* *Anglorum* regis tempora tantum ecclesiasticum ignorasse. Quod de elegantiore disciplina intelligi potest. Articulus HUBERTI celebris sæc. XIII. *Dominicani* Ordinis Generalis, inter alios ad concilium *Lugdunense* perferendus: *Quod in omnibus ecclesiis ars cantus melius doceretur & disceretur*, ad labentem cum aliis scientiis musicæ & cantus peritiam referri debet. Utrumque enim ex eodem fonte oriri potuit neglectu artis, religionisque desidia potissimum, primigenium cantus *Gregoriani* scaturiginem tenendi, quod CAROLUM M. tantopere cordi habuisse vidimus. Sed diversa studia, maxime autem varius ordinum religionum in ecclesia exurgentium usus mutationem hic maximam fecit. Notabilis est, quæ a DURANDO tradita est regula: „In ecclesia generaliter nil canendum aut legendum est, quod a sancta *Romana* ecclesia canonizatum „ & approbatum expresse, aut per patientiam non sit.“ Operosum foret hic discutere, quod perhibet RADULPHUS *Tungrensis* de ipso NICOLAO III. qui cœpit sedere in cathedra PETRI an. 1277. fecisse eum in ecclesiis urbis amoveri *antiphonarios, gradualia, missalia*, & alios libros officii antiquos quinquaginta, mandasseque ut de cætero ecclesiæ urbis uterentur libris & breviariis *Minorum*, quorum regulam etiam confirmavit: forma etiam notularum antiqua in cantu, qua tam *Ambrosiani*, quam *Alemannia* nationes utun-

Schol. ad can.
75. Conc.
Trull. T. III.
p. 135.

L. P. Ration.
div. off. c. 2.

De canon. ob-
serv. prop. 22.

utuntur, cum pluribus aliis observationibus ecclesiasticis ab urbe relegata. Scimus non omnes religiosos ordines cantum *Romanum* adoptasse; at nunquam præsertim canonicis, qui eo tempore maximam partem regulares erant secundum institutum S. AUGUSTINI vel S. BENEDICTI, indultum est a cantu *Gregoriano* recedere. Ex quorum regula eum Sancti AUGUSTINI canonem idem ipse RADULPHUS citat: *Et nolite cantare, nisi quod legitis esse cantandum. Quod autem non ita scriptum est, ut cantetur, non cantetur.* Affert porro in eum canonem HUGONIS de *S. Victore* expositionem: „Venerabilis HUGO de *S. Victore* (ait) in expositione regulæ sic dicit: Non enim decet, ut cantus & usus ecclesiasticus fieri debeat secundum arbitrium diversorum, sed firmiter servandus est secundum scripta & instituta maiorum.“ Et ipse RADULPHUS postea in hanc ipsam regulam: „Sed prius (inquit) de ipsis canendis, hic vero de modo canendi præcipit: ut ea quæ cantanda sunt, non aliter, nec alio modo quam secundum quod scripta sunt, decantentur &c. Adeundus est ipse auctor. Hæc veluti per lancem saturam modo, quæ per capita deinceps explicabuntur; speciatim etiam primordia & progressus musicæ figuratæ, & polyphonæ medio hoc ævo suo loco pandentur. Coronidis loco adscribam hic in commendationem cantus *Romani*, qui per totam occidentalem ecclesiam medio hoc ævo invaluit, carmen quod in codice *Vatic. Palat. n. 487. p. 32.* inveni, exarato tempore OTTONIS M.

Prop. 7.

Ib. c. f.

*Tu quicumque cupis iuvenis hunc scire libellum,
 Quo calamos poteris vocis inflare sonoros,
 Disce tonos primum Romano forte magistro,
 Quos variare legis plagis cum vocibus octo.
 Postea sed numerum pedibus, & tempora nota.
 Sic tibi terna simul dulci modulamine currunt.
 Iungere quæque libent, facile & bene verba valebis,
 Perficies forsitan tibi tum nobile carmen.
 Tu studiose, precor, quapropter in ordine disce
 Hæc tria, concentu quam stant maxima rerum
 Omnia: certe vigent concordia sidera cursu,
 Et polus armonico currit per sacra rotatu.
 Est decus humanæ naturæ musica summum,
 Quam qui scire negat, ipsum se scire negabit.*

XVIII.